

המזור הבבליזורפי

הרב מאיר וונדר

מפתח מוער

למאמרי רפואה והלכה שנדפסו בספרי השו"ת

ובכתבי-עת תורניים בשנת תשמ"ט

רשימה קודמת: ספר אסיא ח', עמ' 444-482

תוכן הפרקים

א.	כללי	1 — 3
ב.	רפואה ורומאים	4 — 13
ג.	נטילה ואשר יצר	14 — 19
ד.	תפילין	20 — 25
ה.	תפילה	26 — 31
ו.	ברכות	32 — 42
ז.	פיקוח נפש	43 — 59
ח.	שבת	60 — 109
ט.	פסח ויום טוב	110 — 116
י.	תעניות	117 — 126
יא.	ימים נוראים	127 — 143
יב.	איסור והיתר	144 — 150

יג.	עישון, עבודה זרה	151 — 160
יד.	טהרה וטבילה	161 — 184
טו.	נדרים, מילה, פדיון הבן	185 — 202
טז.	כיבוד אב וזקן	203 — 212
יז.	חולים	213 — 250
יח.	בית חולים, כהנים, קבורה	251 — 261
יט.	בעל ואשה	262 — 276
כ.	נישואין וגירושין	277 — 300
כא.	דיני ממונות	301 — 310
כב.	הפלות, השתלות	311 — 321
כג.	הפרייה מלאכותית	322 — 327

רשימת הספרים וכתבי העת

1.	אבני ישפה	הרב ישראל פסח פיינהנדלר, נתיבות
2.	אור המזרח	המזרחי והפועל המזרחי באמריקה, ניו יורק
3.	אור המערב	הספריה הספרדית מכון בני יששכר, ירושלים
4.	אור השבת	מפיצי אור השבת, ניו יורק
5.	אור תורה	ישיבת כסא רחמים, בני ברק
6.	אורה ישראל	הרב ישראל גרוסמן, ירושלים
7.	איש מצליח ב'	הרב מצליח מאזוז, טונים
8.	אם לבינה	הרב אלתר מאזוז, איתן
9.	אמרי יושר	כולל אברכים מרץ, מבשרת ירושלים
10.	אסופות ג'	יד הרב נסים, ירושלים
11.	אסיא	מכון ע"ש ד"ר פלק שלזינגר ז"ל לחקר הרפואה ע"פ התורה, ליד המרכז הרפואי שערי צדק, ירושלים
12.	ארחות יושר ב'	הרב יוסף שרביט, אשקלון

13. האשל המועצה הדתית, באר שבע
14. בית יצחק הסתדרות תלמידי ישיבת רבנו יצחק אלחנן, נוא יארק
15. בנין אב ב' הרב אברהם בקשי-דורון, חיפה
16. בנין ציון השלם ג' הרב יעקב עטלינגר, אלטונה
17. בנתיב החסד חברא קדישא, תל אביב-יפו
18. בשבילי הרפואה ביה"ח קרית צאנז ע"ש לניאדו, נתניה
19. דברי חזקיהו ב' הרב חזקיה שבתי יאושע, ירושלים
20. דרך אמונה א' הרב שמואל ביבאס, ירושלים
21. דרך כוכב מיעקב ישיבת כוכב מיעקב, ירושלים
22. ויברך דוד א-ב הרב ישראל דוד הרפנס, ברוקלין
23. וישב אברהם הרב אברהם מגוץ הכהן, ג'רבה
24. ורפא ירפא לזכר ד"ר ישעיהו לוי, ירושלים
25. זהב מנחם א' הרב מנחם חכם, אור עקיבא
26. זהב שבא הרב שמעון אגסי, בבל
27. זכרון מיכאל לזכר ר' יחיאל מיכאל יונגרמן, נתניה
28. חסד לאברהם הרב משה ריזל, בני ברק; הרב יצחק שיף, בני ברק
29. חקי חיים א-ב הרב חיים ישעיה קניג, ברוקלין
30. יגדיל תורה הכולל שליד מזכירות האדמו"ר מליובאוויטש, ברוקלין
31. יפה דעת הרב יצחק פייגנבוים, וורשא
32. כבוד חכמים עטרת פז מרכז צעירי אגודת חב"ד, כפר חב"ד
33. כינוס תורה מזכירות האדמו"ר מליובאוויטש, ברוקלין
34. להורות נתן ו' הרב נתן גשטטנר, בני ברק
35. לתורה ולהוראה בית מדרש לתורה ולהוראה, נוא יארק
36. המאור הרב מאיר אמסעל, ניו יורק
37. מגן שאול הרב שאול קצנבלויגן, שילעל-ליטא
38. מוריה הוצאת מוריה, ירושלים
39. המחנה החרדי קהל מחזיקי הדת (בעלזא), ירושלים
40. ממלכת כהנים וגוי קדוש ממשפחת כהן, חיפה
41. מנחה ליהודה הרב יהודה קופרמן, ירושלים
42. מנחת אשר ג' הרב פנחס אשר זליג גולדברגר, ניו יורק

43. מנחת יהודה הרב יהודה שטרית, עפולה
44. מנחת צבי הרב צבי שפיץ, ירושלים
45. מספרא לסיפא ישיבת שעלבים, שעלבים
46. מענה אברהם הרב אברהם עמאר, מרוקו
47. מקבציאל חברת אהבת שלום, ירושלים
48. מרפא לשון ועד שמירת הלשון, ירושלים
49. עדות חוג בני הישיבות שע"י העדה החרדית, ירושלים
50. עולת יצחק א' הרב יצחק רצאבי, בני ברק
51. עטורי כהנים ישיבת עטרת כהנים, ירושלים
52. עמק הלכה ב' קרן מיכאל שארף שע"י ישיבה אוניברסיטה, (ירושלים)
53. עשה לך רב ט' הרב חיים דוד הלוי, תל אביב
54. פסקים וכתבים הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, ירושלים
55. הפרדס הרב שמחה עלברג, ברוקלין
56. פרי תמרים כולל תורה ויראה דרבינו יואל דסאטמאר, ברוקלין
57. צפונות מכון לחקר ועריכת גנזי קדם מפענח צפונות, בני ברק
58. קרבן משה הרב משה זאב פרידמן, יפו
59. רביד האברך הרב יצחק דיין, צפת
60. שאלות ותשובות הרב יהודה בן עטר, פאס-מרוקו
61. שאלות ותשובות הרב נחום טרייביטש, ניקולשבורג
62. שאלי ציץ הרב דב אליעזרוב, ירושלים
63. השבי"ט ז' הרב שמואל טוביה שטרן, מיאמי
64. שואל ונשאל ז' הרב משה כלפון הכהן, ג'רבה
65. שו"ת מהרנ"ש הרב ניסן שידלוב, קעלין
66. שמחת כהן ח' הרב רחמים חי חויתה הכהן, ג'רבה
67. שמעתין איגוד מורים למקצועות הקודש במוסדות על-יסודיים דתיים, בני ברק
68. שער אשר א' הרב רפאל אשר קובו, שלוניקי
69. שערי הלכות תלמידי ישיבת בית שערים, ברוקלין
70. שערי ישועה הרב יהושע שבאבו ידיע זיין, מצרים
71. שרידים רבני אירופה, ירושלים

72. תולדות יצחק הרב יצחק בן-שושן, ראשון לציון
 73. תורת חיים זכרון יהודא כולל ראשית דרכו שע"י מוסדות ויז'ניץ-מאנסי, ירושלים
 74. תחומין מכון צומת, אלון שבות
 75. תפארת שלמה הרב שלמה צוקר, האלאס
 76. תשובות איברא הרב יוסף אליהו הנקין, ניו יורק
 77. תשובות והנהגות ב' הרב משה שטרנבוך, יוהניסבורג

מפתח המחברים

- אבינר, ר' שלמה 5
 אבן דנאן, ר' אברהם 208
 אבן צור, ר' יעקב 208
 אברהם, אברהם-סופר 53, 87, 262
 אגסי, ר' שמעון 287
 אויערבך, ר' שלמה זלמן 53, 98
 אויש, ר' יהודה 56
 אטינגר, דב 152
 אייזנטל, ר' פנחס אליהו 228
 אליעזרוב, ר' דב 85, 111, 147, 168
 174, 182, 183, 252, 270, 274
 אלישיב, ר' יוסף שלום 13, 198, 298
 אקסלרוד, ר' אברהם אליהו 179
 אש, אבנר 221
 בוחבוט, ר' יחיאל 265
 בוימל, ר' יוסף מרדכי 306
 בולג, דניאל 10
 ביבאס, ר' שמואל 282
 בלייך, ר' יהודה דוד 313
 בן מאיר, ר' יהושע 325
 בן עטר, ר' יהודה 208
 בן שושן, ר' יצחק 200
 בן שלמה, ר' זכריה 99
 בצרי, ר' עזרא 160
 בק, ר' בנימין 139
 בקשי-דורון, ר' אליהו 39, 126, 141
 202, 210, 255, 275, 308
 בראון, אלחנן 273
 בריף, ר' משה מאיר 143
 ברעסע, ר' משה 267
 גוטל, ר' נריה 221, 222
 גולדברג, ר' זלמן נחמיה 227, 324
 גולדברגר, ר' פנחס אשר זליג 149
 154
 גרוסמן, ר' ישראל 14, 27, 29, 42
 44, 60, 65, 68, 71, 79, 106
 113, 127, 128, 138, 195
 גשטטנר, ר' נתן 54, 81, 192, 264
 266, 292
 דייטש, ר' אליעזר חיים 299
 דיין, ר' יצחק 33, 193
 דיכובסקי, ר' שלמה 199
 היילברון, ר' פנחס 95
 הירשפרונג, ר' פנחס 61
 הלברשטט, ר' יצחק 245

- הלברשטם, ר' יקותיאל יהודה 38, יעקב, ר' אברהם 46
 298, 135 יעקבוביץ, חיים יוסף 150
 הלפרין, ר' לוי יצחק 227, 247, 254, יפה-שלינגר, ר' שמואל עקיבא 107
 262
 הלפרין, ר' מרדכי 2, 4, 221, 254, הכהן, ר' אברהם 146
 318, 268 הכהן, ר' אברהם מגוץ 37, 165, 196
 הנקין, ר' יוסף אליהו 157, 243, 322, כהן, בנימין זאב 92
 הרפנס, ר' ישראל דוד 75, 118, 121, הכהן, ר' בצלאל 285
 209 הכהן, ר' משה כלפון 21, 120, 146
 הרצוג, ר' יצחק אייזיק 16, 45, 48, 162, 181, 186, 213, 277, 281
 57, 77, 82, 86, 108 הרשקוביץ, בתשבע 273
 וונדר, מאיר 3
 וידר, ר' אהרן 84
 ויינפלד, ר' דב בריש 42, 96
 וייס, ר' יצחק יעקב 22, 115, 137, 300
 וייסבלום, ר' חיים נפתלי 43
 ולדינברג, ר' אליעזר יהודה 97
 ורהפטיג, ר' איתמר 227, 325
 זילברשטיין, ר' יצחק 211, 224, 231, 312, 320
 זלושינסקי, יונה אליהו 36
 חכם, ר' מנחם 105, 219, 269
 חלומניץ, ר' אליהו 216
 טנדלר, ר' מרדכי 246
 טנדלר, ר' משה דוד 217, 316, 317
 טרייביטש, ר' נחום 140, 271
 יאושע, ר' חזקיה שבתי 284, 289
 יוסף, ר' יצחק 238, 240
 יוסף, ר' עובדיה 238, 240, 265
 יעקב, ר' אברהם 46
 יעקבוביץ, חיים יוסף 150
 יפה-שלינגר, ר' שמואל עקיבא 107
 הכהן, ר' אברהם 146
 הכהן, ר' אברהם מגוץ 37, 165, 196
 294
 כהן, בנימין זאב 92
 הכהן, ר' בצלאל 285
 הכהן, ר' משה כלפון 21, 120, 146
 162, 181, 186, 213, 277, 281
 304, 303, 301, 288
 הכהן, ר' רחמים חי חויתה 145, 173
 הכהן, ר' רפאל 179
 כהן-דורס, שלמה 55
 כלאב, ר' אברהם יצחק 325
 כ"ץ, ר' אליהו 177
 לאם, ר' נחום 97
 לב, זאב 325, 326
 לוי, אברהם 203
 לוי, גבריאל יוסף 10
 הלוי, ר' חיים דוד 153, 163, 234
 לוי, יעקב 189
 לוי, ישעיהו 11
 לוי, ר' רפאל 241
 לוי, שלמה 229
 לוקסנברג, יצחק 136
 מאוזו, ר' אלתר 169
 מאוזו, ר' מצליח 146, 187, 188
 מונק, אליהו 12
 מורג, אברהם 199
 מלמד, בן ציון 59
 מן, ר' מרדכי 283
 מנטליק, ר' מרדכי 61

- מנשה, ר' יעקב 258
 מרצבך, ר' יונה 214, 309
 משאש, ר' שלום 26, 83
 נאור, ר' בצלאל 112
 נוטיק, ר' שמואל 179
 נויבירט, ר' יהושע 89
 סג"ל, ר' יהודה זרחיה 18, 236
 סובול, אלישע 142
 סופר, ר' יעקב חיים 125, 239
 סירוטה, ר' מאיר 170
 סמט, משה 314
 עטלינגר, ר' יעקב 34, 67, 285, 297
 עמאר, ר' אברהם 293, 296
 ערלנגר, ר' סנדר 6
 ערן, יחיאל 206
 פיוזם, חיים 279
 פייגנבוים, ר' יצחק 50, 190, 295
 פיינהנדלר, ר' ישראל פסח 32, 62, 72, 76, 87, 91, 103, 119, 167, 176, 185, 194, 207, 242
 פיינשטיין, ר' משה 98
 פיקרסקי, ר' ישראל יצחק 61
 פירטה, ר' משה חיים 70
 פישר, ר' ישראל יעקב 256
 פרידמן, ר' משה זאב 18
 פריימן, ר' ישראל מאיר 67
 צוקר, ר' שלמה 40
 צינר, ר' גבריאל 114
 קובו, ר' רפאל אשר 244, 258, 290, 291
 קופרמן, יצחק יואל 117
 קופרשטוק, ר' יצחק נתן 8, 109
 קורח, ר' שלמה 235
 קליין, ר' מנשה 198
 קליר, ר' אלעזר 144, 180
 קניג, ר' חיים ישעיה 9, 20, 35, 73
 104, 133, 155, 204, 226
 קצנלבויגן, ר' שאול 148
 ראטה, ר' יחזקאל 276
 רוט, ר' אהרן 80, 230
 רוטנברג, ר' ישעיהו 254
 רוטשילד, משה 130
 רוטשילד, נתן 78
 ריזל, ר' משה 88
 רייס, רוזמרי 221
 רסקין, ר' אברהם 166
 רפפורט, ר' שבתי אברהם 321
 רצאבי, ר' יצחק 19, 30, 122, 124, 132, 151, 164, 172, 175
 שבאבו ידיע זיין, ר' יהושע 69
 שטיינברג, אברהם 1, 224, 225, 232, 313, 317
 שטסל, ר' יונתן בנימין 41
 שטרית, ר' יהודה 17, 24, 83, 156, 171, 184, 223, 257
 שטרן, ר' משה 100
 שטרנבוך, ר' משה 23, 25, 28, 31, 51, 52, 63, 64, 66, 90, 93, 101, 102, 110, 116, 123, 129, 131, 158, 159, 161, 178, 191, 197, 201, 205, 212, 215, 220, 233, 237, 251, 253, 259, 260, 261, 263, 272, 302, 311, 319, 323, 327
 שידלוב, ר' ניסן 134, 180, 216

שינברג, ר' חיים פנחס 58	שפיץ, ר' צבי 310, 305
שינדלר, אלחנן חיים 218	שפירא, ר' אליעזר 97
שיף, ר' יצחק 49, 248, 249	שפירא, ר' משה שמואל 283
שיק, ר' משה 47	שפרן, ר' יגאל 235, 250
שכטר, ר' צבי 315	שרביט, ר' יוסף 15, 278, 280, 286
שלזינגר, יחיאל 2	שתרוג, ר' משה 146
שמרלר, ר' אליהו שמואל 307	
שניאורסון, ר' מנחם מנדל 61	תהילה, ר' יוסף 7

מפתח העניינים

אב 118; אבא 285; אבהות 280; אבלות 223, 238, 258; אבן העזר 262-300; אבקה 194, 195; אבר 248, 249, 260, 315-321; אדמת 311; אזניים 72, 179, 281, 288; אח 319, 320; איטר 19-23, 300; איידס 197-199; אילים 278, 279; אינקובטור 52, 222, 223; איסורים 73, 149, 150; אמירה לגוי 88; אמת 235; אנוס 130; אנטומיה 268; אנטבייטיקה 103; אספירין 139; אצבע 248, 249; אשכנז 245; אשר יצר 14-16; אתיקה 225.

ביקור חולים 79, 222, 236-244; בישול 82, 83, 157; בית חולים 18, 62-64, 70, 82, 83, 97, 100-102, 108, 115, 143, 147, 157, 159, 210, 211, 251-255; בית חרושת 86; בית משפט 102; בנות 289; בעל 162-164, 281-296, 322, 323, 327; ברכות 32-42; בשר 147, 176; בשר בחלב 148.

גבס 24, 184; גוסס 228, 315; גזל 47; גיטין 277, 284, 297; גירושין 286-294; גלולות 161; גרות 372.

דיאטה 35; דיין 301; דילול עוברים 312; דם 80, 81, 161-175, 256, 261; דרום אפריקה 123, 131, 261.

הבדלה 65, 70; הגעלה 111; הגומל 37-41; הגנה 47; הדלקת הנרות 49, 62, 63, 114, 143; הוצאה 71-74; הזרעה מלאכותית 322, 323; היתר נישואין 284, 285, 292, 293, 295; הכנסת אורחים 236; הלל 112; הלנת מתים 314; המפיל 42; הפלה 201, 202, 259, 311, 312; הצלה 98, 99; הקרנות 275; הרדמה 196; הריגה 309; הריון 273; השתלות 316-325; התנדבות 48.

חזלין 174; ורידים 131.

זיקנה 2, 26, 27, 68, 97, 105, 112, 173, 206–208, 266, 298, 302; זריקה
204; זרע 269, 272, 274, 275, 322.

חובל 203, 283; חול המועד 187; חולים 13–18, 29, 37, 49–58, 60, 65,
73, 88, 119–126, 129, 131–134, 137, 138, 141, 142, 147, 158, 162,
165, 185–188, 192, 199, 213–250, 281, 290, 293, 301–305; חוץ לארץ
115, 116, 261; חושן משפט 262; חזרת 133; חסאים 214; חידקים 77;
חימום 82, 83; חליצה 299, 300; חמץ 110, 148; חנוכה 143; חניטה 261;
חרש 31, 67, 128, 278, 279; חתימה 109.

טבילה 176–184, 326; טבעת 172, 270; טומאה 251–257, 259; טומטום
299; טיי זקס 220; טלפון 70, 87, 243; טעות 306–309; טעימה 69; טריפה
201.

יבום 298, 299; ידים מרתתות 144–146; יולדת 9, 41, 62, 96, 101, 114,
119, 131, 132, 159, 213; יום טוב 114–116, 152, 155; יום כיפור 49,
130–141; יתור 264, 266; יחוס 322, 325; יסורים 233, 234, 258; יפן 60;
ירושה 302; יתושים 76.

כבד 316; כדורים 42, 73, 104, 105, 139, 149; כהנים 229, 247–249,
252–257, 267; כולירה 140; כח גברא 286, 287; כיבוד אב 203–205; כלה
161, 213, 290; כליות 311, 319, 320; כעסנית 292; כתובה 281, 287,
293; כתיבה 108.

לב 131, 311, 315, 316; לחם 33; לידה 271; לימוד תורה 209; לשון הרע
211.

מאבד עצמו לדעת 55, 258; מבחנה 327; מוות 313–317; מום 53, 177,
201, 212, 288; מוסף 69; מורה 59; מזוזה 62, 210; מזונות 286; מח 274,
315; מי מלח 78; מילה 81, 145, 146, 189–200; מים 34, 35; מיסיון 44;
מיסים 208; מיץ תפוזים 79; מכונות אוטומטיות 86; מכונת הנשמה
226–228; מכונת שמיעה 31, 85, 281; מכשיר אדים 84; ממון 46, 47, 205;
מנין 28, 29, 41; מניעת הריון 161, 270; מניקות 119, 121–123; מסחטה
79; מעוברת 44, 100, 121–124, 175; מפתחות 3; מציצה 197, 198; מרה
שחורה 28; משאבים 232; משלוח מנות 73; משקפים 74, 75.

נאמנות 54, 136-134, 276; נדה 161-175; נדרים 185-188; נחם 126;
 נטילת ידים 14, 19, 33, 251; ניוול 47; ניחום 237; ניתוח 17, 39, 49, 61,
 67, 109, 113, 118, 156, 205, 215-217, 231, 259, 272, 274, 276, 288,
 305; ניתוחי מתים 2, 93, 102, 260, 261; נכפה 290; נכרים 12, 56-58,
 82, 88, 102, 106, 107, 110, 157, 159, 234, 247, 251, 272, 311, 327;
 נסיעה 64, 94-102; נשים 25, 160; נשימה 183, 315; נשמת אברהם 262.

סגולות 6-9; סדק 255; סוכה 142; סומא 164, 289; סוס 40; סטודנטים
 250; סירים 264, 266, 271-274; סירופ 103; סכנה 43-59, 151-156, 270,
 271; ספירת העומר 113; ספר תורה 29; סתם יינם 158.

עגונה 276; עובר 51, 218-220, 312, 324, 325; עזרה ראשונה 48; עינים
 30, 74, 75, 104, 160, 178, 191; עיסוי 163, 305; עישון 152-156; עמידה
 27; עצבים 311; עצמות 266; עקרה 298.

פאס 296; פגים 52, 221-224; פדיון הבן 200-202, 222; פחות מכשיעור
 125, 131, 132, 138; פיקוח נפש 43-59, 87, 89, 96, 209, 224, 246, 259,
 264, 292; פסח 110-112, 148; פצוע דכא 263-268; פצע 161, 166-172;
 פתולוגיה 2, 252, 257.

צאבא 45; צביעה 80; צהבת 38, 304; צום גדליה 130; צילומים 276; צמח
 224; צמר גפן 72, 179.

קבורה 259-261; קבלה 20; קברים 8, 185; קדימה 229-232; קידוש
 64-67, 69, 115, 127; קידושין 277, 278, 294; קימה 207; קרובים 230,
 318, 321; קריאת התורה 30, 31, 141.

ראש השנה 127-129; רב 302; רגלים 188, 298, 300; רופאים 10-13,
 90-92, 94-95, 117, 134-136, 156, 163, 168, 211, 248-250, 253, 256,
 257, 284, 288, 305-310; רחם 161, 168, 172, 174, 274; ריסוס 76; רכוש
 296; רפואה 1-8, 89, 150, 245-247, 281-283, 288, 301; רצה והחליצנו
 68; רקמות 260, 280; רשע 44.

שבועה 291; שבועות 73; שבייתה 310; שבת 43-109, 156, 246; שגעון
 212, 274, 284; שהכל 34; שוחט 144-146, 303; שוטה 277, 282, 285,
 294, 295; שופר 127-129; שותפים 303, 304; שינה 76, 105; שיניים 106,

107, 111, 148, 181-183, 276; שכר 90-92, 301, 305-310, 318; שלשול
18; שמות 297; שמן זית 36; שערות 160; שתן 15, 16, 18, 168, 171.

תאומי סיאם 217; תה קמיל 140; תהילים 233; תור 231; תחבושת 71, 180;
תחתונים 165; תינוק 53, 110, 120, 122, 189-193, 216, 242, 327; תענית
117, 121, 122, 141, 186; תפילה 26-28, 233, 234; תפילין 16, 17,
20-25; תקנות 296; תרופות 15, 33, 86, 103, 149, 239; תשובה 258;
תשמיש 271-273, 291; תשעה באב 118-120, 123-126.

א. כללי

1. עמק הלכה, שאלות ותשובות בעניני רפואה. חלק ב. העורך: ד"ר
אברהם שטיינברג. ניו יורק, קרן מיכאל שארף שע"י ישיבה
אוניברסיטה, דפוס אחוה בירושלים, תשמ"ט, 4, 284 עמ'.

2. ספר אסיא כרך ו. העורך: ד"ר מרדכי הלפרין. עורך משנה: ד"ר יחיאל
שלזינגר. ירושלים, מכון שלזינגר והוצאת ראובן מס, תשמ"ט, 352 עמ'.
מאמרים, תמציות וסקירות בעניני רפואה והלכה. המחצית השניה
של החומר שהופיע בחוברות אסיא לג-מ. ערוך מחדש עם הוספות.
ארבעה שערים: א. נושאים שונים עם השלכות אקטואליות;
ב. הזקנה ביהדות; ג. הפתולוגיה בתלמוד; ד. ניתוחי מתים בהלכה.

3. מפתח מועד למאמרי רפואה והלכה שנדפסו בספרי השו"ת ובכתבי עת
תורניים בשנת תשמ"ה. הרב מאיר וונדר. אסיא מה-מו, תשמ"ט,
134-170; בשנת תשמ"ו, מז-מח, תש"ן, 142-182.
מדורים: יח; יט. מקורות: 52; 44. ערכים: 227; 241.

ב. רפואה ורופאים

4. הרפואה המודרנית בראי ההלכה. הרב מרדכי הלפרין. ממלכת כתנים וגוי קדוש, 312–331.
סקירת נקודות המגע שבין הרפואה המודרנית וההלכה הותיקה.
 5. רפואה חילופית. הרב שלמה אבינר. *אסיא מה-מו, 69–82.
בירור דעת התורה על הרפואה הבלתי-קונבנציונלית.
 6. רפואה שאינה ידועה וסגולה באיסור. הרב סנדר ערלנגר. רפא ירפא 61–67.
משתמשים רק ברפואה בדוקה, ואם מתישבת דעתו — מותר גם ברפואה סגולית.
 7. דברי יוסף: סגולות ונוהגים, גורלות ופתרון חלומות, רפואה שבצמחים, חכמת הפירצוף וכף היד. הרב יוסף תילא (תהילה) הכהן. ירושלים תשמ"ט, קלה עמ'.
 8. רפואה סגולית. הרב יצחק נתן קופרשטוק. דרך כוכב מיעקב ה, מט-נב.
יש לקיים את מנהג הנשים להקיף את קבר רחל בחוט אדום, ולכורכו על היד.
 9. יולדת צריכה שימור. הרב חיים ישעיה קניג, להרב יוחנן הערצאג. חקי חיים ח"א, יו"ד, סי' י', עמ' קצז-קצט.
יולדת נקראת עד שלושים יום, וגם בזמננו מנהג ישראל תורה — לעשות לה סגולה של שימור ע"י כתב (שמירה צעטיל).
 10. ניתנה רשות לרופא לרפאות. גבריאל יוסף לוי. רפא ירפא, 87–100.
דניאל בולג, 102–104.
מקורות רבים בענינים שונים של רופאים וחולים.
 11. רפא ירפא — לדמותו של רופא חרדי. זכרון ישעיהו — לזכרו של הר"ר ד"ר ישעיהו לוי זצ"ל. ירושלים תשמ"ט, 200 עמ'.
- כולל מאמרי הלכה ועיון מחכמי הזמן ובני המשפחה בנושאי רפואה והלכה, וכן מאמרים והספדים לזכרו.

12. לסמוך על רופא ירא שמים בזמן שידיעותיו מספרי האומות. הרב אליהו הכהן מונק. ורפא ירפא, 124–126.
- השינוי בגופים בין ישראל לנכרים, אם הוא גם בגרים ובעלי תשובה.
13. אם מתווייב רופא לטפל בחולה גם בזמן אכילה ומנוחה. הרב יוסף שלום אלישיב, להרב יעקב יהודה פלק, בתשי"ז. ורפא ירפא, 21–26;
- בשבילי הרפואה ט, טו–כב.
- אינו חייב לטפל במקום שאין מחסור ברופאים, ואין הענין דחוף ומסוכן.

ג. נטילה ואשר יצר

14. חולה שנטל ידיו שחרית ועליו לסעוד פת שחרית, אם יברך שוב על נטילת ידים לפני אשר יצר כשיאמר ברכות השחר. הרב ישראל גרוסמן. אורח ישראל, סי' ג, עמ' לב–לה.
- לדעת הרשב"א לא יברך ולדעת הרא"ש יברך, וספק ברכות להקל.
15. השותה תרופה הגורמת לו להשתין הרבה פעמים. הרב יוסף שרביט, לר' חיים מויאל. ארחות ישר ח"ב, או"ח, סי' ב, עמ' לב–לג.
- מכיון שיש לו נחת מהטלת מימיו, חייב לברך כל פעם אשר יצר.
16. ברכת אשר יצר והנחת תפילין במי שמשתמש בצינור הרקה. הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג. פסקים וכתבים, או"ח, ח"א, סי' טו, עמ' עח–פד.
- יברך אשר יצר על פלאי הבריאה שיכול להוציא מים, ולא ירבה בכל פעם, רק אחרי הפסקת איזה שעה שמרגיש שפסקה תנועת המים. — יש להקל לו להתפלל בתפילין, מכיון שהמים מטפטים לבקבוק מכוסה ובגדיו נקיים.
17. נותח בפי הטבעת, והרכיבו לו מן הצד שקית להוצאת הרעי שמרוקנים אותה ומרכיבים שוב. הרב יהודה שטרית. מנחת יהודה ח"ב, או"ח, סי' יד, עמ' כד–כו.
- לעצמו יכול להניח תפילין ולקרא קריאת שמע, מכיון שאין מהשקית ריח והיא מכוסה תחת בגדיו, אבל לא יהיה שלית ציבור.
18. אמירת דברים שבקדושה במי ששוכב בבית חולים ומחובר לקטטר או שמשלשל. שאלות הרב משה זאב פרידמן ותשובות הרב יהודה זרחיה סג"ל. קרבן משה ח"ב, עמ' רפב רפד.
- פרטי ההלכות אימתי מועיל כיסוי או פיזור בושם להעברת הריח.

19. אם איטר מקדים בנטילת ידיים ימין דעלמא. הרב יצחק רצאבי. שו"ת עולת יצחק ח"א, סי' א, עמ' יא.
גם איטר יטול ימין תחילה כפסק מרן.

ד. תפילין

20. איטר יד בהנחת תפילין של רש"י ושל רבנו תם. הרב חיים ישעיה קעניג, לתלמידו הרב אלכסנדר אליעזר קנעפלער. שו"ת חקי חיים ח"א, או"ח, סי' ב, עמ' כב-כד.
יש לקיים כפי שנפסק בשולחן ערוך ולא כספרי קבלה, שלא ישנה משאר כל אדם.

21. כותב בשמאלו, ובשאר דברים כגון במלאכה הוא שולט בשתי ידיו. הרב משה כלפון הכהן. שואל ונשאל ח"ו, או"ח, סי' ד, עמ' כא.
יעשה כדינא דגמרא, שמניח בימין שהוא שמאלו של כל אדם.

22. איטר שנקטעה ידו לענין תפילין. הרב יצחק יעקב וייס. תורת חיים זכרון יהודא א, לו-לט.
איטר שבאסון נקטעה חלק מידו השמאלית ועכשיו אין ידו הימנית כהה, יעבור מעתה להניח תפילין על ידו השמאלית.

23. איטר שנקטעה שמאלו קרוב לאלניבויגן (זרוע) בתאונה, באיזה יד יניח תפילין מעכשיו. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' טז, עמ' יח.
יניח מעכשיו כמקודם ביד ימינו השלמה, ונחלקו בזה גדולי ההוראה בירושלים.

24. נשברה יד שמאלו ועשו לו גבס בקנה שבין היד למרפק. הרב יהודה שטרית. מנחת יהודה ח"ב, או"ח, סי' ז, עמ' יא-יג.
יכרוך את רצועת התפילין על הגבס.

25. אשת חולה, אם יכולה להניח לו תפילין לברך. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' כה, עמ' כד.
לכתחילה ראוי לבקש מאיש לקשור לו תפילין של יד כשאינו יכול בעצמו, וכשאינן ברירה — יכולה גם אשה לקשור לו וימשמש בהם.

ה. תפילה

26. תפילה ביחידות במקום לימודו. הרב שלום משאש. תחומין י, 405-411.

מחמת כמה טעמים יכול רב זקן להתפלל ביחידות בביתו.

27. זקן וחלש שקשה לו העמידה בתפילה, ולכן אינו יכול לכוין. הרב ישראל גרוסמן. אורח ישראל, סי' ז, ס"ק ג, עמ' נד-ס.
לכתחילה יתאמץ לעמוד ולכוין, ואם אינו יכול — עדיף שיתפלל בישיבה.

28. צירוף למנין של אדם עם מרה שחורה. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' סא, עמ' מא.
דינו כשוטה שאינו מצטרף, אך אל יעשו זאת בצורה שיתבייש.

29. הבאת ספר תורה לדירת החולה. הרב ישראל גרוסמן. אורח ישראל, סי' יא, ס"ק ג, עמ' סט-עו.
מותר לחולה לעשות מנין בביתו, ולהביא אליו ספר תורה.

30. מי שנשתתק או שכהו עיניו באמצע הקריאה. הרב יצחק רצאבי. עולת יצחק ח"א, סי' קסג, עמ' ת.
צריך לברך ברכה אחרונה ולחזור למקומו, או שהתון יתחיל שוב מהמקום שהתחיל העולה.

31. עליה לתורה של חרש עם מכונת שמיעה. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' פג, עמ' נא.
יש לצדד שאפשר לקרא לו לפרקים, ואין ברכתו לבטלה.

ו. ברכות

32. ברכה על אוכל שמזיק לו לפי טבעו או מחלתו. הרב ישראל פסח פיינהנדר, להרב יצחק פנחס גולדווסר, בתשל"ז. שו"ת אבני ישפה או"ח-יו"ד, סי' מב, עמ' סח.
צריך לברך, מפני שיש לו הנאת החיך.

33. תרופה נזולית מרה על פרוסת לחם פחות מכוית. הרב יצחק דיין. שו"ת רביד האברך ח"א, סי' ז, עמ' מה-נה.
צריך לברך על הפרוסה מכיון שהחייך נהנה, ונכון להחמיר ליטול ידים — אף כי מן הדין לא צריך.
34. השותה מים מינרליים לרפואה. הערוך לנר. בנץ ציץ השלם ח"ג, סי' ז, עמ' ח ט.
כשיש להם טעם, יברך שהכל אף ששותה לרפואה. באין להם טעם או שטעמם מר — לא יברך, ודלא כהרב איצק ווינר אב"ד אורמין, שבתשובתו פטר מברכה אפילו אם יש להם טעם.
35. השותה מים בגלל דיאטה. הרב חיים ישעיה קעניג, להרב מרדכי אפרים פישל סופר. חקי חיים ח"א, או"ח, סי' כג, עמ' נג.
לא יברך ברכה אחרונה, מכין שרק הלגימה הראשונה לצמאו והיתר לבריאותו.
36. ברכה בשותה שמן זית לרפואה. יונה אליהו זלושינסקי. ורפא ירפא, 110-104.
בירור אם יברך אע"פ שמזיק לו.
37. ברכת הגומל בחולה שנתרפא. הרב אברהם מגוץ הכהן. וישב אברהם, או"ח, סי' כא, עמ' כה.
ההלכה והמנהג כהמחבר שכל שעלה למיטה מברך, והבן איש חי שמצריך שלושה ימים — משום שחשש לרמ"א.
38. ברכת הגומל במחלת צהבת. רבי יקותיאל יהודה הלברשטם, להרב יחיאל בויס, בתשמ"ב. צפונות א, לח-לט.
יברך כשיכריא לגמרי ממחלתו.
39. ברכת הגומל אחרי נסיעתו לניתוח בטרם נתרפא ממחלתו. הרב אליהו בקשי-דורון, להרב נסים ששון. בנץ אב ח"ב, סי' יט, עמ' פא-פה.
בגדר הברכה ומחלוקת המחבר והרמ"א, תלוי אם יברך על כל שלב או על הכל יחד.
40. ברכת הגומל בנפל מסוס ושכב שמונה ימים בריסוק איברים. הרב שלמה צוקר מהאלאס, לשו"ב ר' יצחק טייכטל, בתרפ"ד. שו"ת תפארת שלמה, סי' יד, עמ' סח-ע.
פשוט שחייב לברך, והסכים עמו אחיו בשו"ת טל חיים.

41. הבאת עשרה אנשים לבית הולדת לברכת הגומל. הרב יונתן בנימין שטעסל. פרי תמרים, מב-מד, קמט-קנ.
יש סמך למנהג זה, ולכתחילה תמתין עד שתתחזק ותלך לבית הכנסת.
42. בירך המפיל ואינו יכול לישון, אם חייב לקחת כדור שינה כדי שלא תהא ברכתו לבטלה. הרב ישראל גרוסמן. אורח ישראל, סי' ו, ס"ק ד, עמ' מז-נג.
כולל תשובת הרב דב בריש ויידנפלד מטשבין לר' שמשון מאנד בתרצ"ג, שאין זו ברכה לבטלה מכיון שמברך על מנהג העולם, וברוב הפעמים יישן.

ז. פיקוח נפש

43. גדרי פיקוח נפש. הרב חיים נפתלי וייסבלום. בנתיב החסד, 211-216.
מקורות שונים בהלכה לנושאי פיקוח נפש.
44. חיי שעה בפיקוח נפש. הרב ישראל גרוסמן. אורח ישראל, סי' כח, עמ' קמה-קנא.
על הרופא לחלל שבת עבור חולה מחוסר הכרה שעלול למות בעוד שעה-שעתיים, ובלי טיפול ימות מיד. כמו כן להציל רשע שבודאי לא יחזור בתשובה. — מחללים שבת להציל ילד ישראל ממסייוגרים. — יש לחלל שבת להציל הריון של מעוברת אפילו לפני ארבעים יום, ואף אם אין סכנה לאם.
45. חילול שבת בפיקוח נפש, והכנסת עצמו לסכנה להצלת רבים. הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, להרב משולם ראטה, בתש"ח. פסקים וכתבים, או"ח, ח"א, סי' מט-נ, עמ' ריט-רכד.
יש לכפות להתגייס לצבא, ולהצלת כל ישראל אין אומרים שפיקוח נפש קודם ואין לו להכניס עצמו לסכנה.
46. חיוב נתינת ממון להצלת חברו. הרב אברהם יעקב. זכרון מיכאל, תט-תיג.
לכאורה חייב למסור כל ממון, וסכנה רוחנית כסכנת גופו.
47. גזל במקום פיקוח נפש וניווול המת. מהר"ם שיק. בנין ציון השלם ח"ג, סי' קג, עמ' קלה-קלז.
דיון בפרטי ההיתר ליטול ממון חברו ולנוול המת לצורך פיקוח נפש.

48. שאלות בנוגע לפעולות הגנה בשבת. הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, לחברי "עזרא", והסכים עמו הרב צבי פסח פרנק. פסקים וכתבים, או"ח, ח"א, סי' נב, עמ' רכו-רמה.

בין היתר הוראות בקשר לעזרה ראשונה ואימונים בה, העברת פצועים, חיילות אחיות, התנדבות לפעולות, ועוד. — עניני פיקוח נפש בשבת, סי' נג-נט, עמ' רמו רפת.

49. חילול שבת עבור חולה. הרב יצחק שיף. עמק הלכה ב, 39-50. גדר פיקוח נפש בשבת, 51-55. סיכון עצמי לצורך קיום מצוה, 59-67. אופני הדלקת הנורות בחדר החולה, כשאין צורך רק באחת. — אנסו את הרופא לבצע בשבת ניתוח שאינו של סכנה, ויכול להינצל ע"י שיעשה איסור יותר קל. — אופני ההיתר לחולים לצום ביום כיפור, מבלי לשים לב אם יסתכנו.

50. חילול שבת עבור חולה שיש בו סכנה. הרב יצחק פייגנבוים. יפה דעת, עמ' קנז קנט. דיון במחלוקת הראשונים, אם מותר לחלל שבת אפילו בדברים שאין במניעתם סכנה.

51. חילול שבת בספק סכנה לעובר. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' קפב, עמ' קה. איחרה וסתה וחוששת שנתעברה וסכנה לעובר, אין לבעל להסיע אותה לרופא.

52. פג שנולד לששה חדשים וספק אם אינקובטור יועיל לו, אם מחללים עליו את השבת. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' תשלכ, עמ' תיג.

בספק בן קיימא לא מחללים שבת שמא יועיל כשם שמותר בבן קיימא, ורק בדבר שהוכח שמועיל כמו אינקובטור — חייבים לחלל עליו את השבת.

53. תינוק שנולד עם מום קשה. פרופ' אברהם ס. אברהם. עמק הלכה ב, 207-212.

פרטי ההלכות אימתי מחללים עליו את השבת, לפי פסקי הרב שלמה זלמן אייערבך.

54. האם יש לחולה נאמנות שהוא מסוכן ושיחללו עליו את השבת. הרב נתן גשטטנר. אור השבת ו, כו-לג.
בספק פיקוח נפש מחללים שבת, על אדם שלולי זה לא היה רוצה שיחללו עבורו.
55. חילול שבת על פיקוח נפש של מאבד עצמו לדעת. שלמה כהן-דורס. אמרי ישר 14, 10-25.
לדעת רוב הפוסקים האחרונים יש לחלל שבת כדי להצילו.
56. חילול שבת עבור חולה נכרי. הרב יהודה אויש, להרב ליב פישלס. שרית מהרז"ש, סי' יא, עמ' טו.
יש להקל לרופא לטפל גם באיסור דאורייתא, משום פיקוח נפש של הכלל והפרט ואיבוד מחיתו של הרופא, אם אינו יכול להשתמט.
57. אם מותר לרופא לחלל שבת לצורך ריפוי עכו"ם. הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, בתשי"ד. פסקים וכתבים, או"ח ח"ב, סי' סג, עמ' שא-שו.
דיון בדברי החת"ם סופר (יו"ד, קלא), דברי חיים (ח"ב, או"ח, כה), ומצפה אריה (תנינא, או"ח, י). יש לחכמים לדון מהי מידת הסכנה בימינו ופתחון פה של מרשיעי ברית, ואין להשיב על כך בכתב.
58. חילול שבת על אדם שהוא ספק ישראל או עכו"ם. הרב חיים פנחס שיינברג. אור השבת ו, י-יא.
שיקולים שונים במקום שאין חשש איבה, או אם זו שכונת ישראל.
59. חובת ההסתכנות של מורה למען הצלת תלמידיו. ד"ר בן-ציון מלמד. שמעתין, 97-98, 96-101.
דיוני משפט פומבי מבוים, עם איזכורים מן המקורות.

ח. שבת

60. נסע ליפן למקום שאין בו יהודים, חלה ושכב כמה ימים בלי הכרה ושכח מתי שבת, כיצד ינהג. הרב ישראל גרוסמן. אורח ישראל, סי' מד, עמ' רל-רלו.
כיון שיש לו במה להתקיים, לא יעשה אחת מל"ט המלאכות עד שיברר מתי שבת. מחלוקת הראשונים באיסורים דרבנן, או אפילו באיסורים דאורייתא שאין בהם סקילה. בספק או ספק ספיקא של פיקוח נפש — מותר.

61. האיסור לקבוע מראש טיפול רפואי כמו ניתוח — תוך שלושה ימים קודם השבת. רבי מנחם מנדל שניאורסון. כינוס תורה ו, ז-יא. הרב ישראל יצחק פיקרסקי. יב-טז. הרב פנחס הירשפרונג. יז-כב. הרב מרדכי מנטליק. כג. גימוקים רבים לאיסור קביעת תור לניתוח לפני השבת.
62. הדלקת נרות שבת בבית החולים. הרב ישראל פסח פיינהנדלר, להרב יעקב בלוי, בתשל"ה. אבני ישפה, או"ח-יו"ד, סי' נה, עמ' פט-צד. המדליקה בחדרה בבית החולים פוטרת את כל הנשים שאתה בחדר. — לדעת ערוך השולחן יולדת לא תדליק, ולמעשה אם לא היתה חלשה ואנוסה יש לקונסה להוסיף נר להבא. — על חיוב מזוזה בבית חולים — בעמ' שס.
63. הדלקת נרות שבת כשהאשה בבית חולים, והבעל אוכל אצל הוריו. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' קנה, עמ' פד. יש לבעל להשתתף בהדלקה של הוריו על ידי נתינת פרוטה, ובכך גם היא יוצאת.
64. נסיעה בערב שבת לקדש לחולים בבית חולים רחוק, ולחזור ברכב. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' קסט, עמ' צח-צט. יכול לעשות תנאי, ולחזור עם אחר.
65. תולה בקידוש על היין. הרב ישראל גרוסמן. אורח ישראל, סי' כז, עמ' קמ-קמה.
- חולה שנפל למשכב לא יקדש על היין או מיץ ענבים המזיקים לו וחש כאבים, ויקדש על הפת. בריא המקבל כאב ראש, יוציא אותו מישהו אחר, ואפילו אשתו. אמנם בשבת ביום יקדש על חמר מדינה, וכן בהבדלה.
66. קידוש בחולה אחרי ניתוח, כשאינה יכולה לאכול כלל כל השבת. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' קס, עמ' צב. תכוין בליל שבת לצאת ידי קידוש באמירת זכור את יום השבת לקדשו זכר ליציאת מצרים, ואז אם הרופא יתיר לה לפני יציאת השבת לאכול כזית מדבר ממועד, כמו אטריות, לא תצטרך לקדש.
67. חרש המדבר ואינו שומע, אם מוציא אחרים ידי חובת קידוש. הרב ישראל מאיר פריימן, וחותרו הערוך לנר. בנין ציון השלם ח"ג, סי' יב-יד, עמ' יג-טז.

ראיות שכיון שאינו שומע — הרי דיבורו אינו מעלה ואינו מוריד כהרהור הלב, אך לדעת הערוך לנר חייב בכל המצוות.

68. זקן שעניו כהות ואינו זוכר בשבת את הנוסח של רצה והחליצנו. הרב ישראל גרוסמן. אורח ישראל, סי' כב, ס"ק א, עמ' קיג-קכא. חייב בכל זאת לברך ברכת המזון, ואם אין מי שיקריא לפניו — שיאמר לפחות את המלים רצה והחליצנו ביום השבת הזה. חובה שיחזור פעמים רבות על הנוסח כשיש מי שיקריא לו.

69. חלש לבו, וצריך לסעוד קודם תפילת המוספין. הרב יהושע שבאבו ידיע זיין, לר' שמואל. שערי ישועה, שער ה, סי' ב, עמ' נא-נד. מותר לאכול ויקדש תחילה, ומי שלבו נוקפו יקדש שנית אחרי מוסף.

70. שמיעת הבדלה בטלפון. הרב משה חיים פירטה. המאור שג, 26-28. אשה השוכבת בבית חולים, יכולה לצאת ידי הבדלה בטלפון.

71. יציאה בשבת כשעל גופו תחבושת עם משחה על הפצע. הרב ישראל גרוסמן. אורח ישראל, סי' לו, ס"ק ג, עמ' קצ-קצה. מותר לצאת בה אפילו כשנקרע העירוב.

72. יציאה בשבת עם צמר גפן באוזן. הרב ישראל פסח פיינהנדלר, לר' ישי ברגר, בתשל"ח. אבני ישפה, או"ח-יו"ד, סי' עד, עמ' קלו-קלח. חילוקי דינים מתי מותר לצאת בו ובקשר מהודק מעליו, או כשיש ריפוי הנחתו — לשימו מערב שבת.

73. חולים אם יכולים לשאת בשבת פתק המודיע על מצב מחלתם. הרב חיים ישעיה קניג, להרב יעקב צבי ריבא. חקי חיים ח"א, או"ח, סי' לח, עמ' עז-עח; סי' עא, עמ' קלט; סי' צו, עמ' קפב. יש להתיר לשאתו גבוה בצוארם, אבל לא בכיסם. — מותר לקחת בליל שבועות כדורים שיחזיקוהו ער, ואין בזה משום סמני רפואה או ביטול שמחת יום טוב. — השולח איסורי הנאה לחולה שיש בו סכנה, מסביר יצא ידי משלוח מנות; אבל נחלקו האחרונים בזה.

74. לבישת בתי עינים בשבת. חברי כולל אור מנחם בירושלים. אור השבת ו, נד-ס.

פרטי ההלכות במשקפי הליכה, קריאה, שמש ועדשות.

75. לבישת בתי עינים לקצרי ראות. הרב ישראל דוד הארפענעס. ויברך דוד ח"ב, סי' קכג, עמ' יז.
בזמננו שהרחוב מלא פריצות, מוטב שלא ללכת במשקפים.
76. גירוש יתושים וזבובים בשבת. הרב ישראל פסח פיינהנדלר. אבני יששקה, או"ח יו"ד, סי' פ, עמ' קנח.
במריחת נוזל שריחו הרע דוחה יתושים אין משום רפואה, או הולדת רית. החזון איש פסק שריסוס בחדר מותר לצורך חולה כשהחלונות פתוחים, ולפי זה מניעת שינה היא צער גדול כמחלה.
77. השמדת חיידקים בשבת. הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, לפרופ' שטראוס. פסקים וכתבים, או"ח, ח"א, סי' מג, עמ' קפא-קפב.
מותר בשבת לשים חומר אנטיביוטי משמיד חיידקים לפדים שיחלבו לתוכם, והתברר שאיננו מבשל או מתבץ או מגבן.
78. מי מלח בשבת לטיבול ולרפואה. נתן רוטשילד. ורפא ירפא, 126-127.
בירור איסור עשיית מי מלח מרובים בשבת.
79. סחט בשבת במסחטה מיץ תפוזים לחולה שאין בו סכנה, כי חשב שמותר. הרב ישראל גרוסמן. אורח ישראל, סי' לט, עמ' רג-רח.
המעשה הוא בחיוב חטאת, כי פעולתו היא רק הכשר מצוה לביקור חולים שהיא מצוה דרבנן, והוא עשה בשוגג מלאכה דאורייתא.
80. בדיקות רפואיות בעזרת צביעה בשבת. הרב אהרן רוט. עמק הלכה ב, 58-56.
אופני בדיקת דם מהמבחנה, או על ידי נייר שצבעו משתנה.
81. חבישת מקום המילה בשבת, ועל ידי מתיחת העור יוצא דם. הרב נתן גשטטנר, להרב אברהם נחמן גולד. להורות נתן ח"ו, סי' טו-כ, עמ' כב-כט.
מחמת כמה טעמים יש להתיר שלא לבוא לחשש סכנה, ומה טוב אם אפשר ע"י שינוי.
82. בישול בשבת לחולים. הרב יצחק אייזיק הרצוג, לבית חולים הדסה. פסקים וכתבים, או"ח, ח"א, סי' מב, עמ' קעז-קפ.
הוראות בדבר חימום אוכל, חלב ומים בשבת — כשאין להשיג גוי. — עוד על בישול ע"י נכרים בשבת, להרב דב אליעזרוב, סי' מד, עמ' קפג-קצד.

83. חימום אוכל בשבת בבית חולים, כשנתבשל מאתמול ואין רובו רוטב. חילופי שו"ת עם הרב שלום משאש. הרב יהודה שטרית, בתשמ"א. מנחת יהודה ח"ב, או"ח, סי' מב מה, עמ' סח-עו.
- המחבר מצדד להקל לכל חולי בית החולים, ואפילו אין בהם סכנה. הרב משאש אוסר לכל בית החולים מכיון שיש ביכולת אחר בישול, ורק לחולה שיש בו סכנה מותר את הנחוץ לו לצורכו בדקדוק.
84. מכשיר אדים בשבת. הרב אהרן וידר. בשבילי הרפואה ט, כג-מו. אסור להכניס למכשיר בשבת מים חמים שנתבשלו בערב שבת, ולא כהרב אלתר אליהו רובינשטיין.
85. מכונית שמיעה בשבת. הרב דב אליעזרוב. שאלו ציון, תנינא, ח"א, או"ח, סי' כב, עמ' נא.
- הרב צבי פסח פרנק פסק שאין להשתמש בו משום חשש מבעיר, אלא אם כן פתוח מערב שבת.
86. הפעלת מכוניות אוטומטיות מערב שבת בבית חרושת לתרופות. הרב יצחק אייזיק הרצוג, להרב שלמה זלקינד לנדרס, בתשי"ב. פסקים וכתבים, או"ח, ח"א, סי' לה-לת, עמ' קנה-קסה.
- מכוניות המערכות את החומרים הכימיים, ואם ישביתום יתקלקל הכל, מותר להניחם פועלות — אם שעה ועשרים לפני השקיעה לא יהיה אדם במפעל הסגור, ויתלה עליו שלט שסגור ואין כאן אדם בשבת. חתמו עמו הרבנים בן ציון מאיר חי עוזיאל ואיסר יהודה אונטרמן.
87. הרמת שפופרת הטלפון בשבת לצורך פיקוח נפש. הרב ישראל פסח פיינהנדלר, לד"ר אברהם-סופר אברהם עם תשובתו, בתשל"ז. אבני יששקה, או"ח-יו"ד, סי' פט, עמ' קעד.
- בספר לב אברהם נפסק שירים בשתי ידיים לשם שינוי, אבל הרב אלישיב פסק להרים על ידי שני בני אדם.
88. איסור אמירה לעכו"ם. הרב משה ריזל. חסד לאברהם, קי-קיד. חולה שאין בו סכנה ויודע שיזדקק בשבת לנכרי שיעשה לו מלאכה, מוטב שיקדים ויאמר לו בערב שבת.
89. גדרו רפואה בשבת. הרב יהושע גויבירט. ודפא ידפא, 35-39. ההבדלים שבין פיקוח נפש, חולה שאין בו סכנה, ומיחושים קלים.

90. שכר שבת לרופא. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' קצד, עמ' קיב.
- רבי יצחק אלחנן ספקטור התיר לקבל כדי שלא יתראשלו בעתיד, אבל יש להתחסד ולא לדרוש, ואם קיבל — יתן לצדקה.
91. שכר שבת בתשלום לרופא. הרב ישראל פסח פיינהנדר. אבני ישפה, או"ח-יו"ד, סי' עה, עמ' קמב.
- ישנם נימוקים מדוע מותר לקבל תשלום, ואין בזה משום שכר שבת.
92. שכר הרופא. בנימין זאב כהן. רפא ירפא, 122-124.
- בירור מחלוקת הרמב"ן והריטב"א אם יש איסור בשכר לרופא.
93. מנתח מתים חרדי, שדורשים ממנו לעתים לנתח מתים בשבת. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' קפו, עמ' קט.
- גדול הוראה בירושלים התיר לרופא בעל תשובה כלאחר יד, כדי שלא לאבד את פרנסתו, אבל אל יתמיד בכך ויחפש משרה אחרת.
94. נסיעת רופא לתורנות שבת מחוץ לתחום. הרב יואל קטן. *אסיא מה-מו, 171-173.
- עם תשובת העורך הרב מרדכי הלפרין.
95. קונטרס הלכות נסיעה במכונית ובקור אצל רופא. הרב פנחס היילברון.
- בתוך ספרו: דבר היחוד, ירושלים תשמ"ט, עמ' קסא-ריא.
96. נסיעה בשבת לצורך פיקוח נפש. הרב דב בריש ויינפלד, להרב שניאור זלמן גרליק, בתשי"ג. דרך כוכב מעקב ד, ה-ז.
- דיון אם נהג שהוכרח להסיע יולדת בשבת, יכול גם לקחת עמו את חפציו הנחוצים.
97. סכנות בתי חולים: בדין החזרת זקן בשבת מבית חולים לבית אבות. הרב פרופ' נחום לאם. עמק הלכה ב, 15-24; הרב אליעזר שפירא. 25-30; הרב אליעזר יהודה ולדינברג. 31-38, עם תגובתו.
- דיון אם מותר להחזיר את הזקן בשבת או ביום טוב — ע"י יהודי או ע"י נכרי, כאשר יש חשש שאם ישאר שם — יידבק במחלה שתסכן אותו.
98. יצאו להציל מתי מותרין לחזור למקומן. הרב משה פיינשטיין. עמק הלכה ב, 68-77; הרב שלמה זלמן אויערבך. 78-88.

התשובות נדפסו בספרים אגרות משה, או"ח, ח"ד, סי' פ, ומנחת שלמה, סי' ח.

99. כל היוצאין להציל חוזרין למקומן. הרב זכריה בן שלמה. מספרא לסיפא, 33, 89-100.

פרטי השיטות וההלכות מתי אפשר לחזור או שישאר במקומו.

100. מעוברת בחודש התשיעי הנוסעת לבית החולים בשבת. הרב משה שטרן. אור השבת ו, ה-ט.

פרטי ההוראות כיצד תכין את עצמה ותתנהג בבית החולים.

101. ליווי יולדת לבית חולים בשבת. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' קעז, עמ' קג.

בילד ראשון או שמרגישה שצריכה — בודאי יש לנסוע עמה, ובלא הכי זוהי קולא שלא לצורך, אף כי באגרות חזון איש ח"א, סי' קלב, מקיל בזה ואף מעודד הדבר.

102. נסיעה בשבת לבית משפט, להציל מת מחלל שבת מניתוח. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' קעב, עמ' קא. נסע לבית חולים בשבת ויום טוב ולא נתקבל. סי' קעד, עמ' קא-קב.

יכול לבקש מנכרי להסיעו. — מחמת כמה טעמים יש להקל לזוג שנתקע בבית חולים מרוחק בראש השנה ואחריו שבת, לחזור באמבולנס נכרי בצינעה.

103. לקחת תרופות בשבת. הרב ישראל פסח פיינהנדלר. אבני ישפה, או"ח-יו"ד, סי' צ, עמ' קעה-קעז.

בשבת הלוי מתיר לקחת תרופות ע"י תערובת במאכל אחר, והסכים לכך שאין זה היתר לערבב במאכל בריאים. — מועיל לערבב האבקה במים מערב שבת, אך לא די בפתיחת האריזה בלבד. — אנטיבייטיקה מותר להמשיך לקחת בשבת. — סירופ לשיעול מותר לקחת כשנפל למשכב, או חולה בכל גופו.

104. כדורים לחום גבוה בשבת. הרב חיים ישעיה קניג, להרב מרדכי אפרים פישל סופר. חקי חיים ח"א, או"ח, סי' מח, עמ' צו.

מותר לקחתם כשהמיתוש בכל גופו, ומה גם כשיש לו דלקת עינים.

105. כדור שינה בשבת. הרב מנחם חכם, לר' יוסף השו"ב. שו"ת זהב מנחם ח"א, סי' יא, עמ' נג.

זקנה שאינה יכולה לישון בליל שבת, וסובלים מכך בני הבית, דינה כחולה שאין בו סכנה, ומותר לה לקחת הכדור.

106. הוצאת שן בשבת ע"י רופא עכו"ם. הרב ישראל גרוסמן. אורח ישראל, סי' לג, עמ' קעג-קעז.

כשכואבת לו שן בשבת באופן שחלה כל גופו, יכול ללכת לרופא עכו"ם שיוציא אותה, ויש מקילים בכאבים חזקים אפילו לא חלה כל גופו.

107. הוצאת שן בשבת על ידי אינו יהודי. הרב שמואל עקיבא יפה-שלזינגר. בשבילי הרפואה ט, צו-ק. יכול נכרי לעקור השן, אפילו אם לא חלה כל גופו, רק מצטער קצת.

108. צירוף אותיות לענין כתיבה בשבת. הרב יצחק אייזיק הרצוג, לד"ר פולק, בתרצ"ט. פסקים וכתבים, או"ח, ח"ב, סי' סב, עמ' רצז-ש. יש מקום להצעה לתחוב בשבת בבית חולים הדסה, מספרים נרפסים למסגרת בכריטיסים, לסימון מעלות חום ומשקל תינוקות, ואין להימנע בגלל ספיקו של המגן אברהם בסי' שמ, ס"ק י.

109. חתימה באצבע בשבת, וכשעושה בשמאל. הרב יצחק נתן קופרשטוק. דרך כוכב מיעקב ה, נב-סו.

כשנדרשת בשבת חתימת הסכמה לניתוח, יש אופנים להקל האיסור, ועדיף לעשות קשקוש בעלמא ביד שמאל.

ט. פסח ויום טוב

110. רופא הזהיר להאכיל לתינוק מאכל בתערובת חמץ. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' רכח, עמ' קמט.

האב ימכור לנכרי, והרב יבקש ממנו רשות להאכיל מחמצו לקטן אם צריך, אך לא יכתוב זאת בשטר המכירה, שלא יהא כתנאי או שויר.

111. הכשרת שיניים תותבות לפסח. הרב דב אליעזרוב. שאלי ציון, תנינא, ח"א, או"ח, סי' כד, עמ' נט.

פסקו הרב שמואל אהרן פולונסקי והרב צבי פסח פרנק לשפשפשם ולנקותם היטב, ולא יאכלו רותחין לפני הכשרתן בכלי שני ואחרי ההכשרה.

112. הלל בליל פסח למתפלל ביחידות. הרב בצלאל נאור. הפרדס, תמוז תשמ"ט, 18-21.

זקן שאינו יכול ללכת לבית הכנסת, אל יאמר את ההלל בביתו בברכה, ויכול רק כקורא בתורה.

113. קבעו לו ניתוח לימי הספירה, ויומיים לפחות יהיה בלי הכרה. הרב ישראל גרוסמן. אורח ישראל, סי' נד, עמ' רעח-רפד.
יספור ויברך בשם ומלכות בכל הימים שעד הניתוח.

114. מנהג הדלקה ליולדת לפני יום טוב. הרב גבריאל צינר. המאור שז, 18.
בשבת הראשונה שאחרי הלידה נוהגים שהבעל מדליק ומברך.

115. קידוש מבעוד יום לצורך חולים ביום טוב שני בחוץ לארץ. הרב יצחק יעקב וייס, להרב זאב פלדמן. מוריה קפז-קפת, מא-מג.
בשעת הדחק בנוגע לבית חולים אפשר להקל ולקדש מפלג המנחה בימים האחרונים של המועדים, אך לא בראשונים.

116. יום טוב שני במי שנמצא כבר ג' שנים בחוץ לארץ עם בנו החולה. הרב משה שטרנבוך. תשובות ונהגות ח"ב, סי' שכת, עמ' ר.
חייב לנהוג יום טוב שני, מפני שלמחלת הבן אין קיצבה.

י. תעניות

117. יום צום — אתגר רפואי. ד"ר יצחק יואל קופרמן. מנחה ליהודה, 115-117.

בעיות בריאות עקב הצום מנקודת מבטו של הרופא.

118. הימנעות מניתוח בחודש אב. הרב ישראל דוד הרפנס. ויברך דוד ח"א, סי' סו, עמ' רמט.
יש להקל מיד אחרי תשעה באב.

119. דיני תשעה באב לחולה, ליולדת ולמניקה. הרב ישראל פסח פיינהנדר. אבני ישפה, או"ח-יו"ד, סי' קטו, עמ' ריד.

חולה לא יתענג באוכל מבושל רק כדי קיום עצמו, וביצה מבושלת בזמננו היא מאכל פשוט. אם די לו בפעם אחת, לא יאכל וישתה פעמיים. אינו אומר עננו, אבל נחם יאמר. מניקות ומעוברות מתענות, ואין לחשוש שממעט החלב.

120. תינוק חולה, ונשים אומרות שאם תתענה אמו בתשעה באב הוא יסתכן. הרב משה כלפון הכהן. שואל ונשאל ח"ז, או"ח, סי' לח-לט, עמ' לה.

בג'רבה אין רגילים להביא רופא ויש לחוש שתסתכן, על כן יש להקל לה על פי שלוש נשים או מילדות המבינות בזה. חולה אל יצום בתשעה באב גם אם אין בו סכנה.

121. מעוברות ומניקות, אם חייבות להתענות ג' הצומות. הרב ישראל דוד הארפענעס. שו"ת ויברך דוד ח"א, סי' סג, עמ' רמז. מורי הוראה מקילים, וכל שכן בתענית אסתר, אבל אל להן להתקבץ לאכול ברבים.

122. דיני מניקה בתעניות. הרב יצחק רצאבי. עולת יצחק ח"א, סי' סה, עמ' קעט-קפ.

כשממשיכה להניק אחרי כ"ד חודש — חייבת להתענות בד' התעניות. נקראת מינקת כשכל מאכל התינוק או רובו ממנה.

123. מעוברת ומניקה בתשעה באב. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' רנב רנג, עמ' קסא-קסב. חולה בתשעה באב. סי' רסא, עמ' קסה. מצות תוספות לתשעה באב. סי' רסב, עמ' קסו. מי שצריך לאכול בת"ב איך יתנהג. אם חולה אוכל ברבים בד' הצומות. סי' רסד-רסה, עמ' קסז.

היתר לאכול הוא בארץ ישראל שהצום ארוך וחם, ולא בדרום אפריקה. בתשעה באב שנדחה אין להקל בדרום אפריקה, רק במעוברת חלושה. הגרי"ז מבריסק הקל מאד לחולה בתשעה באב, ואין צריך אומד כלל. לא יקבל עליו התענית בפה בכניסת הצום. מי שצריך לאכול, יאכל תבשיל אחד בכל סעודה. כשאוכל בד' התעניות, יאכל בצינעה.

124. דין מעוברת בתשעה באב דחוי. הרב יצחק רצאבי. עולת יצחק ח"א, סי' סז, עמ' קפד-קפה.

אין להקל למעוברת בחודש השני לאכול בתשעה באב נדחה. עליה להשלים התענית, ואם תרגיש רע כחולה — תאכל מיד.

125. חולה האוכל בתשעה באב, אם צריך לאכול פחות פחות מכשיעור. הרב יעקב חיים סופר. מקבציאל ז, קיב-קכג; כרם יעקב, מה-ג.

יש לחלק בין חולה המתרפא שיכול לאכול כדרכו, ובין בריא שחושש כגון בזמן מגיפה — שיאכל פחות פחות מכשיעור. מישב דעת זקנו בעל כף החיים, שיאכל כדרכו אך לא מעדנים.

126. אמירת נחם בתפילה ובברכת המזון. הרב אליהו בקשי-דורון. בנין אב ח"ב, סי' כח, עמ' קיא-קיד.
חולה בתשעה באב יאמר נחם בברכת המזון. פירוט יתר גדרי אמירת נחם והלכותיה.

יא. ימים נוראים

127. קידוש ואכילה לפני תקיעת שופר. הרב ישראל גרוסמן. אורח ישראל, סי' נו, עמ' שג-שח.

בבית כנסת שגומרים מוסף אחרי חצות וקשה לו לצום, יכול גם מי שאינו חולה לקדש ולאכול. אפשר לסמוך על המקילים לשתות תה או קפה גם בלי קידוש.

128. אם יכול חרש המדבר ואינו שומע להוציא את הציבור בתקיעת שופר. הרב ישראל גרוסמן. אורח ישראל, סי' נה, עמ' רפה-שג.
מכיון שלהלכה השמיעה היא המצוה ולא התקיעה, הרי שאינו בר חיובא ואינו יכול להוציא.

129. חולה שאינו יכול לבוא בראש השנה לבית הכנסת, אימתי תוקעין לו. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' רעז, עמ' קעה.
כשאין הבעל תוקע יכול לתקוע לפני התפילה או לפני מוסף, יכול לתקוע אחרי התפילה.

130. מצב של אנוס. ד"ר משה רוטשילד. ורפא ירפא, 78-80.
חילוקי דינים במקרים שפעולה של עכשיו יוצרת מצב של אנוס. יש להתענות בצום גדליה, ואם עי"ז לא יוכל לצום ביום כיפור — הרי הוא אז אנוס.

131. יולדות וחולים ביום כיפור. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' רפו רצב, עמ' קעז-קפב.

כשמרגישה טוב ומתעקשת לצום, אין לכופה לאכול. — האכילו את החולה דרך ורידים ימשיך כך, גם אם לדעת הרופאים יכול כבר

לאכול כדרכו. — חילוק בחידושו של הגר"ח מבריסק, שחולה שיש בו סכנה אוכל כדרכו, ואינו צריך לצמצם פחות פחות מכשיעור. — אין להזין חולה שאין בו סכנה דרך הורידים. — חולה לב אין לו לצום, גם כשטוען שצם בשנה שעברה ולא הזיק לו. — אשה שהגיעה מאירופה לדרום אפריקה לפני יום כיפור, אין לשמוע לרופא האומר שהיא חלשה מאד ועליה לאכול.

132. צום יום הכיפורים ליולדת תוך שלושה ימים. הרב יצחק רצאבי. עולת יצחק ח"א, סי' עב, עמ' רב.

ילדה ביום ראשון אחר חצות ויום כיפור ביום רביעי, אל תקל ללכת אחרי מעת לעת שלמים, רק אם היא חלשה בטבעה, וגם אז פחות מכשיעור.

133. חולה ביום הכיפורים. הרב חיים ישעיה קניג, להרב יעקב צבי ריבא. חקי חיים ח"א, או"ח, סי' עו, עמ' קנא-קנב.

הצריכוהו הרופאים לאכול לפני בין השמשות וקיבל עליו תוספת יום הכיפורים, יאכל ואין צריך התרת נדרים על התוספת שקיבל. האוכלים חזרת (חריין) להורדת חום גבוה (היי פיבער), לא יעשו כן ביום כיפור, ואין בזה משום סכנה.

134. חולה מסוכן שהבריא, והרופאים אומרים שאם יתענה ביום כיפור יחזור לחוליו. הרב ניסן שידלוב. שו"ת מהרנ"ש, סי' מט-נ, עמ' עט-פ, כולל תשובת הרב אלעזר קליר.

יש לסמוך על הרופאים לחלל עליו שבת, ויכול לאכול ביום כיפור בגלל הליקוי שבתוך גופו, ואין צורך שישאר עליו רושם מחלתו — כפי שסובר ר"א קליר.

135. נאמנות הרופאים לענין יום כיפור. רבי יקותיאל יהודה הלברשטם. בשבילי הרפואה ט, ז-יד.

בזמננו יש לסמוך על דברי שני רופאים המתענים ביום כיפור.

136. נאמנות הרופאים לדיני תורה. יצחק לוקסנברג. רפא ירפא, 115-119. בירור שיטת החתם סופר, יו"ד, סי' קנח וסי' קעג.

137. דין חולה המאכילין אותו הקל הקל. הרב יצחק יעקב וייס, לר' שמואל זאב שלזינגר. מזריה קצא-קצב, מז-מח. דיון בדברי התוספתא יומא, פרק ד, הלכה ה.

138. אם יש להקפיד בחולה שיש בו סכנה לעשות פחות מכשיעור. הרב ישראל גרוסמן. אורח ישראל, סי' מא, עמ' ריג-ריח.
יש לעשות חצי שיעור, אם לדעת הרופאים זה מספיק עבורו.

139. אספירין לכאב הראש ביום הכיפורים. הרב בנימין הכהן באק. הפרדס, סיון תשמ"ט, 21-22.

יש מקום להתיר כדורי רפואה בלי מים, מפני שהם מרים ואינם אוכל.

140. שתית דברים שאינם ראויים ביום כיפור. הרב נחום טרייביטש, להרב יצחק שטרנפלד ממאר, בתקצ"א. שאלות ותשובות, סי' ט, עמ' יג-יד.
כשבגלל מחלת הכולירה ציוו הרופאים לשתות כל בוקר בעמידה תה קמיל, צדקו הרבנים האוסרים, ויש מקום להתיר רק לשטוף הפה ולפלוט באופן שהצואר מעוקם ולא יבלע.

141. בגדר קריאת התורה וההפטרה מנחה של יום כיפור ובתעניות. הרב אליהו בקשי דורון. בנין אב ח"ב, סי' לא, עמ' קכג-קכט.
דיון בספיקו של רבי עקיבא איגר בתשובותיו סי' כד, אם חולה שאכל מחמת הסכנה יכול לעלות לתורה.

142. חולים ומשמשיהם פטורים מהסוכה. אלישע סובול. ורפא ירפא, 119-121.

דינם אינו כמצטער, ולכן גם המשמשים פטורים.

143. המאושפז בתנוכה בבית חולים ליום או יומיים. הרב משה מאיר בריעף.
פרי תמרים, מ-מא, נה-נז.
יכול לבקש מאחר שידליק בביתו כשאי אפשר בבית החולים, אבל אין זה חיוב.

יב. איסור והיתר

144. שוחט שבא ליטול קבלה מהרב, והתעלף כששחט לפניו. הרב אלעזר קליר. שו"ת מהרנ"ש, סי' נז, עמ' פו.
לדבריו נבעת מהרב והתעלף, ובענינים אחרים לפעמים ידיו מרתתות. הרב מתלבט, ותשובתו חסרה.

145. שוחט-מוהל שידי מרתתות. הרב רחמים חי חויתה הכהן. שמחת כהן ח"ת, יו"ד, סי' ג, עמ' קנג-קנז.

מכיון שרבו האוסרים אין להתיר כשרותת, רק לפרקים נאמן לומר ברי לי שידי לא רתתו בשחיטה זו. במילה כשידי מרתתות הרבה זו סכנה, וכשמרתת קצת אין לחוש.

146. שו"ב ומוהל שידי מרתתות, ואומר שיכול בכל זאת. הרב מצליח מאוזן. איש מצליח ח"ב, יו"ד, סי' א-ה, עמ' קכד-קלב.

בתשובה מילדותו בהיותו בן י"ד, העלה שאסור לשחוט לכתחילה. בדיעבד הלכה כרוב האחרונים לאסור. כשמרתת רק לפרקים, נאמן לומר שלא ריתת. מוהל שידי מרתתות הרבה, יש להעבירו. כולל הערות הרב אברהם הכהן (האבר"ך) ותשובת הסכמתו של הרב משה שתרוג מתרפ"ו. בתשובת הרב כלפון משה הכהן מתרפ"ז מסתפק אם יש לאסור בדיעבד, ובכל אופן אין לאסור את הכלים.

147. חולים שאינם יכולים לאכול בשר שנמלת. הרב דב אליעזרוב. שאלו ציון, תנינא, ח"ב, יו"ד, סי' ג, עמ' קסח.

הרב צבי פסח פרנק הסכים שיצלו בבית החולים חצי צליתו, ואח"כ יבשלו את הבשר.

148. שיניים תותבות לענין בשר בחלב וחמץ בפסח. הרב שאול קצנלבויגן, להרב עזרא אלטשולר, בתרנ"ג. שו"ת מגן שאול, סי' מח, עמ' עד-עח.

יש כמה טעמים להקל לגבי בשר בחלב שלא יצטרכו שני זוגות, ולגבי פסח תהיה שאלה ביום הראשון — שהחמץ נותן טעם.

149. נטילת סמי רפואה. הרב פנחס אשר זליג גולדברגר. שו"ת מנחת אשר ח"ג, או"ח, סי' יז, עמ' לו.

מותר לקחת כדורים לרפואה אע"פ שאולי יש בהם חומרים שאינם כשרים, ואין צריך לערב בהם דבר מר כדי שיהיה שלא כדרך הנאתן.

150. רפואה באיסורין שלא כדרך. חיים יוסף יעקובוביץ. ורפא ירפא, 139-141.

בירור גדרי שלא כדרך הנאתן.

יג. עישון, עבודה זרה

151. באיזה אופנים אסור להכניס עצמו לסכנה. הרב יצחק רצאבי. עולת יצחק ח"א, סי' צט, עמ' רלג-רלד.

אין להכניס עצמו לסכנה ידועה וקבועה כקיר נטוי וגשר רעוע, אבל הליכת מדבריות אינה בכלל.

152. פאר תחת אפר. העישון בימי חול ובימים טובים לאור ההלכה. דב אטינגר. ירושלים תשמ"ט. רכג עמ'.

כולל: תשובות הרבנים הגאונים בדין העישון במקום שמזיק לאחרים. קונטרסים בדין חיוב שמירת הבריאות, עישון ביום טוב, ולפני עיור לא תתן מכשול. חוות דעת רפואית על סכנת העישון, ליקוטים ומפתחות.

153. איסור העישון. הרב חיים דוד הלוי. עשה לך רב ח"ט, עמ' נד-נו. הרב משה פיינשטיין סובר ששומר פתאים ה' הוא רק בענין סגולי, אך לא בדבר שהרופאים קבעו כי נזקו ודאי וברור.

154. על העישון. הרב פנחס אשר זליג גולדברגר, למחותנו ר' יעקב קליש. שו"ת מנחת אשר ח"ג, יו"ד, סי' ו, עמ' עו. יש להתרחק מאד מעישון, בגלל ספק של ונשמרתם.

155. בענין העישון. הרב חיים ישעיה קניג, להרב יעקב קליש. חקי חיים ח"א, או"ח, סי' סט, עמ' קלו-קלז.

אסור לעשן בגלל אזהרות הרופאים, אבל לא ייקרא בשל כך חילול יום טוב.

156. רופא מומחה הרגיל בעישון, ובלא זה אין דעתו מיושבת לבצע ניתוחים להצלת נפשות. הרב יהודה שטרית. מנחת יהודה ח"ב, או"ח, סי' כט, עמ' מז-נא.

מותר לו לעשן בשבת כשיש חשש שיזיק בניתוח לחולה שיש בו סכנה.

157. בישולי עכו"ם בבית חולים. הרב יוסף אליהו הענקין. תשובות איברא בתוך כתיבי הגרי"א הענקין ח"ב, סי' מב, עמ' נז. מותרים לחולה שאין בו סכנה, כי אפשר שיש בהם סכנה.

158. סתם יינם לחולה בזמן הזה. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' תב, עמ' רמ.

למגן אברהם מותר אפילו בחולה שאין בו סכנה, הרמ"א אוסר לחולה שאין בו סכנה, והריב"ש אוסר אפילו במקום סכנה.

159. ללדת בבית חולים של נוצרים. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' תיג, עמ' רמה.

יש להעדיף בית חולים אחר, אפילו אם עולה יותר ביוקר.

160. קעקוע במקום גבות העינים. הרב עזרא בצרי. תחומין י, 282–287. לאשה שאין גבות — יכולים הרופאים לחקוק צורת שערות, שגדול כבוד הבריות, ויש כמה טעמים להתיר.

יד. טהרה וטבילה

161. בהלכות גדה. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' תלג-תלה, עמ' רסד. — עצות למניעת הריון. סי' תלו, עמ' רסה. כלה הנוטלת גלולות לפני החתונה יש לה לפרוש סמוך לוסתה, ויש מקילין. — יש להקל כשרופא בדק ועשה פצע, ומצאה דם כשאין זה זמן וסתה. — בעלת תשובה שהוציאו את רחמה ורוצה לטבול בלי שבעה נקיים, יש לאפשר לה. — פרטי ההלכות אימתי להתיר אמצעים למניעת הריון, ובאלו סוגים.

162. עזרת הבעל לאשתו גדה, כשהיא חולה שיש בה סכנה. הרב משה כלפון הכהן, בתרע"א. שואל ונשאל ח"ז, יו"ד, סי' קפא, עמ' קמו. אם כשישכור מישהו לא יטפל בה כראוי, יש לסמוך על המקילים אפילו בלי סכנה, ומוטב שישים על עצמו בגד או סודר, שלא תהא נגיעה גמורה.

163. טיפול רפואי באשה על ידי איש ולהיפך. הרב חיים דוד הלוי. עשה לך רב ח"ט, עמ' נג.

מדרכי הצניעות שילך החולה שאין בו סכנה אל בן מינו, אבל מן הדין אומן בעבודתו טרוד, והפיזיותרפיסט עסוק בעיסוי.

164. אשת סומא, מהו שתוליכנו ברחוב בימי טומאתה. הרב יצחק רצאבי. עולת יצחק ח"א, סי' קיט, עמ' רפא-רפה.

יכולה להוליכו על ידי חפץ שהוא מחזיק בצד השני. ויעשו באופן שלא יבואו לידי נגיעה ולא ירגישו אנשים, ואין צריך לשכור אנשים להוליכו.

165. לבישת מכנסים (תחתונים) צבעונים ואינם לבנים לגמרי, באשה שחלתה זמן רב, נתרפאה ועדיין חלשה, ופוסקת בטהרה. הרב אברהם מגוץ הכהן. וישב אברהם, יו"ד, סי' מ, עמ' קמו. אם קשה עליה, די שתתחוב את החלוק התחתון הלבן תחת המכנסים.

166. רואה דם מחמת תשמיש. הרב אברהם רסקין. עטורי כהנים 40–48, 38. סיכום דעות הפוסקים מתי תולים ראיתה בדם מכתה.

167. ראתה דם במקום כאב ופצע ישן. הרב ישראל פסח פיינהנדלר. אבני ישפה, או"ח יו"ד, סי' קסב, עמ' רפ. יש לתלות בפצע, ומותרת לבעלה.

168. מצאה דם, ויש לה מכה באותו מקום. הרב דב אליעזרוב. שאלו ציון, תנינא ח"ב, יו"ד, סי' לב–לד, לח, לט, מז; עמ' רב–רה, רי–ריב, רכד. כשרופא טיפל במכה שבצדדים, יש להחמיר כשראתה דם. — חילוקי דינים כשעשו לה ניתוח ברחם, אם מותרת ואם צריכה לספור שבעה נקיים. — אין להאמין לרופאה שהדם שראתה הוא מהתחורים ולא מהמקור. — כשיש לה חולשת פארפאל שהרחם צונח ויוצא לחוץ, פסק הרב צבי פסח פרנק שאין להחמיר, ובפרט בזקנה. — עוד פסק באשה שעשו לה ניפוח ברחם כדי שתוכל להיכנס להריון, מה דינה אם ראתה דם. — עוד פסק באשה שפסקה וסתה, ומוצאת דם בשתן אחת לחצי שנה.

169. היו לה חטטין באותו מקום, ולא נתרפאו לגמרי. הרב אלתר מאוזו. שו"ת אם לבינה, יו"ד, סי' לג, עמ' קסד. כשישמש אחר כך והרגישה כאב גדול ובבקר מצאה כתם, יש לדון שתולים בדם מכתה.

170. אשה שראתה, ויש לה מכה המוציאה דם. הרב מאיר סירוטה. עדות ו, צב–צט.

אין לסמוך בודאי על הרופא שהדם מהמכה, ויש להביא את השאלה לחכם המבחין בבירור אם דם זה דומה לדם נידה.

171. אשה שפסקה מלראות, וכשראתה דם בשתן וכאב לה מאד, אמר הרופא שזה משלפוחית השתן — ועשה לה גרידה, וגם אחרי חודשיים עדיין רואה דם בהשתינה. הרב יהודה שטרית. מנחת יהודה ח"ב, יו"ד, סי' יד, עמ' קד-קה.

הדם הוא מחולי מכתה, ואינה צריכה הפסק טהרה, ספירת שבעה וטבילה.

172. טבעת ברחם הגורמת ראית דם, אם יש לתלות בה כדין מכה. הרב יצחק רצאבי. עולת יצחק ח"א, סי' קעד, עמ' תט-תיא. סדר הנהגתה כאשר ביררה שהטבעת גורמת את הדם ולובשת בגדי צבעונים, ועליה להתייעץ עם רב מובהק.

173. זקנה שפסקה עשר שנים מלראות, וכשנישאת שוב — ראתה פעמיים בבעילה, ואומרת שזה מחמת מכה שיש לה שם. הרב רחמים חי חויתה הכהן, בתרצ"ט. שמחת כהן ח"ח, יו"ד, סי' יט, עמ' רלד-רמז. גם אם תראה פעם שלישית יש להתיירה, וכן הסכים רבו הרב כלפון משה הכהן בשו"ת שואל ונשאל ח"ב, יו"ד, סי' קה.

174. רופא המטפל ברחם, ואומר שהוציא רק מראות טהורות ולא דם. הרב דב אליעזרוב. שאלי ציון, תנינא ח"ג, יו"ד, סי' מח, ג-גב, עמ' קט, כג-קכט.

הרב צבי פסח פרנק הורה שיש להקל. כמו כן הקל באשה שעוברת טיפול רפואי בעת ספירת ז' נקיים. הרב ישראל זאב מינצברג הורה להקל כשהרגישה שוב ממנה דבר לח, והיא סובלת מפליסקייט (זיבה). — חילוקי דינים כשרואה דם בשתן ואומרת שמרגישה שיש לה שם דלקת. — כשרופא ציווה שתמרת שם וזלין בעת החיבור, תפסיר את המשחה מערב שבת כנוזל, וכן הסכים הרב צבי פסח פרנק.

175. אם חוששים לדם חימוד, במחזור גרושתו והיא מעוברת או מניקה, להצריכה שבעה נקיים. הרב יצחק רצאבי. עולת יצחק ח"א, סי' קיד, עמ' ער-רעא.

יש לסמוך על המקילים שאינה צריכה לספור שבעה נקיים מחשש חימוד, מאחר והיא מסולקת דמים, ובלבד שתבדוק עצמה ולא תמצא דם. כשקל הדבר — מוטב לספור, ותטבול בלי ברכה.

176. אם יכולה אשה חלשה לאכול בשר ביום הטבילה. הרב ישראל פסח פיינהנדר. אבני ישפה, או"ח-יו"ד, סי' קעח, עמ' שה.
- היא נחשבת חולה ומותר לה שש שעות קודם, אך העצה היא לאכול בשר טחון שמותר לחולה.
177. בעלת מום שבושה לטבול בפני הבלנית. הרב אליהו כ"ץ, להרב א. אוליפנט. האשל מג, 28.
- כשהתברר שאכן יש לה חולי או מום, יש להתיר לה באופן יוצא מהכלל לטבול בפני עצמה, אחרי שתעשה את ההכנות הדרושות.
178. משגיחה בטבילה שראיתה חלשה, ואינה רואה ממרחק. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' תכז, עמ' רסב.
- קצרת ראייה ועם משקפים רואה היטב, יכולה להיות משגיחה בטבילה, אבל אם אינה רואה אלא כשמתקרבת, יש לה לקחת אשה אחרת.
179. צמר גפן באוזן, אם הוא חציצה לטבילה. הרב רפאל הכהן מנעוויל, להרב ישראל דזשיקובסון, בתרפ"ט. יגדיל תורה (ברוקלין), סז, שלט-שמב. הרב שמואל נאטיק מקאפוסט. שמג-שנא. פקסימילים.
- הרב אברהם אליהו אקסלרוד. שנב.
- אין להתיר אלא אם כן הוא רטוב במשקה טופת, או כשאינו מהודק.
180. נדה שיש לה רטיה מהודקת מאד על בטנה, ואם תמתין עד שתפול מעצמה — ילך בינתיים הבעל למקום רחוק. הרב ניסן שידלוב, הרב אלעזר קליר. שו"ת מהרנ"ש, סי' פב-פג, עמ' קיח-קכא.
- אין להתיר לה לטבול, והרב שהתיר עם כמה רבנים חזר בו.
181. טבילת אשה ששמה גרגיר לסתום נקב בשיניה, ולא יכלה להוציאו. הרב משה כלפון הכהן, בתרצ"ט. שואל ונשאל ח"ו, יו"ד, סי' קסז, עמ' קמ.
- מחמת כמה טעמים יש להקל לה שאינו חוצץ.
182. סתימה זמנית בשן לענין חציצה בטבילה. הרב דב אליעזרוב. שאלו ציץ, תנינא ח"ב, יו"ד, סי' מז, עמ' רכז.
- הרב צבי פסח פרנק הקל כשהסתימה תישאר שם שבוע-שבועיים או שגומרת כך בדעתה, והחזון איש החמיר.

183. שן המתנדנדת. הרב דב אליעזרוב. **שאלי ציון**, תנינא ח"ג, יו"ד, סי' נו, נט, עמ' קלח-קמג, קנר.

הרב ישראל זאב מינצברג הסכים שאינה חציצה, ויכולה לטבול. יש להקל לאשה הסובלת מקוצר נשימה לעמוד על מדרגות המקוה ולטבול, והסכים לכך הרב צבי פסח פרנק.

184. טבילת מצוה באשה שידה או רגלה בגבס. הרב יהודה שטרית. **מנחת יחודה** ח"ב, יו"ד, סי' י, עמ' צז-צח.
יכולה לטבול עם הגבס, כשהוא רפה ואינו מהודק.

טו. נדרים, מילה ופדיון הבן

185. נדר שאם יתרפא ילך לקברי צדיקים. הרב ישראל פסח פיינהנדלר, לר' משה חזקיה, בתשל"ח. **אבני יששכר**, או"ח-יו"ד, סי' קפא, עמ' שי.
נדר שיעלה כל שנה לקבר החזון איש ביום הזכרון אם יתרפא והתכוין לזמן קצר, אזי אינו חייב לקיים נדרו כשנתארכה רפואתו. פסק הרב אלישיב שאם התכוין גם לזמן ארוך, חייב לקיים נדרו.

186. האם מחלה שאירעה היא פתח להתיר נדר, כשנדר למשל להתענות כמה ימים. הרב כלפון משה הכהן. **שואל ונשאל** ח"ז, יו"ד, סי' קפח, עמ' קנ.

יש להסתפק לפי תשובת הרדב"ז, ח"א, סי' רצא, שחולה נחשב נולד ואינו נולד גמור. כשצם עשרים שנה כמנהגו בלי קבלה בפה, יש להקל להתיר לו כשחלה.

187. חלה בנה של אשה ונדרה להתענות למחר, ובבוקר אמרו לה שאסור להתענות בחול המועד. הרב מצליח מאוזו. **איש מצליח** ח"ב, או"ח, סי' לב, עמ' קז.
תדחה את התענית עד אחרי ניסן.

188. נדרה שאם תתרפא קרובתה החולנית ילכו ברגליהן לבית כנסת אלגריבה, וכעת נתרפאה אבל עדיין אינה יכולה ללכת רגלי. משא ומתן בין הרב מצליח מאוזו להרב בוגיד סעדון, בתשכ"ז. **איש מצליח** ח"ב, יו"ד, סי' לב, עמ' קפה-קפט.

כוונת הנודרת היתה שתתרפא לגמרי ותוכל ללכת. כך הדין גם אילו ענתה השומעת אמן, וכל שכן כאן שרק שמעה ושתקה ולא

הוציאה בפיה. להפסיק דעתה אפשר להתיר לה אף שהיה נדר בעת צרה, ותסע במרכבה.

189. מילת התינוק האדום. ד"ר יעקב לוי. ורפא ירפא, 72–78. הצעה להבחנה בין אדם רגיל לאדם ביותר.

190. מילה לתינוק שהיה ירוק, וחזר למראיתו הרגילה ע"י פעולות שעשו בו. הרב יצחק פייגנבוים, לר' יצחק מנחם משדלץ. יפה דעת, עמ' ר-רא. קבלה אצל מוהל אחד, שאם אין מראה ירוק בבטן ליד המילה — אפשר למול.

191. מילת ילד צהוב. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' תצ, עמ' רפח. היתה לו דלקת חיצונית בעין. סי' תצא, עמ' רפט. יש להשתדל להסיר הצהבת, ולמול בזמן. הגר"י קנייבסקי נתן לזה סגולה, ליטול לתינוק את הידים כל בוקר. בדלקת עינים — נאמנים הרופאים לקבוע מה חוזק המחלה.

192. תינוק שלא יכלו למולו ביום השמיני בגלל חוליו, אם כשנתרפא יש חיוב למולו מיד. הרב נתן גשטטנר. להורות נתן ח"ו, סי' צ-צא, עמ' קכ-קכה. אין איסור בכל רגע שמששהה, ובלבד שימול באותו היום.

193. ילד שנולד כשנקב המי-רגלים אינו בראש העטרה, ויש להמתין שנתיים עד שיוכלו הרופאים לנתחו. הרב יצחק דיין. רביד האברך ח"א, סי' כו, עמ' קסג-קע. כשהמוהלים מושכים בינתיים העור — לא יברכו על המילה, אבל האב יכול לברך להכניסו ושהחיינו.

194. אם המוהל חייב לשים אבקת ריפוי במקום המילה. הרב ישראל פסח פיינהנדר, ומכתב ד"ר משה רוטשילד. אבני ישפה, או"ח-יו"ד, סי' קצה, עמ' שלו. חייב המוהל למנוע סכנה מהתינוק ולשים אבקת ריפוי, ואל יאמר שהמכה מתרפאת גם בלי זה.

195. מוהל שהגיע בערב שבת לעיירה רחוקה למול, ושכח להביא את האבקה העוצרת את הדם. הרב ישראל גרוסמן. אורח ישראל, סי' ל, ס"ק ב, עמ' קנו-קסא. למעשה אין למול על סמך שיהיה אח"כ פיקוח נפש, ויהיה מותר לו לנסוע במכוניתו להביא את האבקה.

196. הרדמה במילת גדול. הרב אברהם מגוץ הכהן. **וישב אברהם, יו"ד, סי' מ, עמ' קעד.**

דחית הראיה מהישן בסוכה שמקיים אע"פ שאינו בדעת.

197. מציצה בפה כיום כשיש חשש מחלת איידס. הרב משה שטרנבוך. **תשובות והנהגות ח"ב, סי' תקג, עמ' רצג-רצד.**

יש להשתדל להשיג מוהל שמל בין חרדים ואין בו חשש למחלה זו, שימול כהלכה ושומר מצוה לא ידע דבר רע. אבל אין לנו למחות בידי מי שעדיין חושש, ודורש מציצה בכלי.

198. חשש המוהלים מלעשות מציצה בפה. הרב יוסף שלום אלישיב, הרב מנשה קליין. **שערי הלכות טו, ל-לה.**

בירושלים נוהגים המוהלים לעשות המציצה כמדור דור, ורק כשעושים ברית לחשודים שנגועים באיידס — מוצצים על ידי שפופרת. בדיקה מוקדמת לפני הברית יכולה לברר הדבר.

199. איידס — רקע מדעי. פרופ' אברהם מורג. **אסיא מה-מו, 5-27. כפיית בדיקה וטיפול בחולים במחלה זו. הרב שלמה דיכובסקי. *28-33.** מחמת שלושה טעמים יש לחייב את קבוצות הסיכון לעבור בדיקות מתאימות.

200. בכור שנתרפא ביום ל"א, מה יעשו קודם — המילה או פדיון הבן. הרב יצחק בן שושן. **תולדות יצחק, מהד' ב, ח"א, יו"ד, סי' י, עמ' שפד-שפז.**

חילוקי דינים מתי פודים בטרם נתרפא, ומתי פדיונו קודם למילתו.

201. הפילה עובר בן חודשיים לערך ולא בדקו, אם הנולד אח"כ צריך פדיון. הרב משה שטרנבוך. **תשובות והנהגות ח"ב, סי' תקעא, עמ' שכת. — נולד ביום והוא טריפה, נותח ולדעת הרופאים הוא בריא, אם פודין אותו. סי' תקעה, עמ' שכט.**

רק כשהרופא או היולדת טוענים שלא היה ריקום — יפדה בברכה. בספק יכולים לפדות בלי ברכה בשם, מותר במתנה על מנת להתזיר, ובסעודה תלוי ברצון ההורים. צדדים לומר שטריפה שתוקן לפני שלושים יום, יפדוהו בברכה.

202. פדיון הבן אצל אשה שהפילה ברוקתה, ואינה מספרת לבעלה. הרב אליהו בקשי דורון. **בנין אב ח"ב, סי' נד-נה, עמ' רכו-רלח.**

* מופיע גם בספר **אסיא ז', עמ' 50-72.**

** מופיע גם בספר **אסיא ז', עמ' 73-78.**

יולדת בעלת תשובה שחוששת לספר לבעלה שהפילה פעם, משום שלום בית, בושת ופגם משפחה, אינה חייבת לספר לו. תשתדל להיעדר מפדיון הבן, כדי שלא לשקר אם ישאלוה אם זהו הראשון, ותניח לבעלה לערוך אע"פ שיש בזה ברכה לבטלה.

טז. כיבוד אב וזקן

203. חובל באביו לשם רפואה. אברהם לוי. רפא ירפא, 135–139. בירור אם יש בזה איסור חבלה, כשאינו דרך נציון ובזיון.

204. זריקה לאב או לאם על ידי הבן בחולי שאין בו סכנה. הרב חיים ישעיה קניג, לבנו הרב שלמה צבי. חקי חיים ח"א, יו"ד, סי' כד, עמ' רכ-רכב. זריקות להורדת הסוכר, מוטב שתעשה הנכדה ולא הבן.

205. רופא בעל תשובה, ואביו המחלל שבת דורש שרק הוא ינתח אותו. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' תמג, עמ' רסט. — אם מחוייב להכניס את אביו הזקן לביתו. סי' תמד, עמ' רסט. — אם חייב להתזיקו בכבוד בבית האב, או בזול במושב זקנים. סי' תמו, עמ' ער. — כשכבר הרבה שנים בלי הכרה, אם חייבים בכבודו ולפזר עליו ממון. סי' תמח, עמ' ערב.

יש להקל לו לנתח את אביו, ויבקש תחילה מחילה אם יפגע שלא לצורך. — אע"פ שכיבוד אב משל אב, יש לו להסביר לאשתו גודל המצוה שהאב בביתם. — יכול להתזיקו בזול במושב זקנים, אבל מצוה רבה לשמוע לרצונו להישאר בביתו אף שעולה ביוקר. — מצוה לבקרו אע"פ שכבר שנים בלי הכרה ואינו מכירו.

206. הזיקנה במקורות ישראל. לקט מקורות ועיונים מתוך התנ"ך, הש"ס, המדרש, הרמב"ם וספרות השו"ת, בצירוף היבט סוציולוגי וביבליוגרפיה ע"י ד"ר יחיאל ערן. ערכו הרבנים: דוד סלומון, יעקב ויינברגר, מנחם סליי, צבי אילני. (תל אביב), ספרי יהדות התורה, תשמ"ט, 168 עמ'.

על גבי הכריכה: סגולת ימים, זיקנה ואריכות ימים במקורות ישראל. בפנים נקרא ספר זכרון שמואל, לזכר ד"ר שמואל חנוכיץ. איתור המקורות — בסיוע פרוייקט השו"ת באוניברסיטת בר-אילן.

207. קימה בפני זקן. הרב ישראל פסח פיינהנדלר. אבני ישפה, או"ח-יו"ד, סי' קפת, עמ' שכו-שכח.

פרטי ההלכות בשיעור הקימה, זמנה, בפני אשה ובאוטובוס.

208. פטור זקנים ממיסי הציבור. הרב יהודה בן עטר, וחברי בית דינו בפאס: הרב אברהם אבן דנאן והרב יעקב אבן צור, בתע"ד. שאלות ותשובות, סי' קלה-קלו, עמ' קלז-קלח.

זקנים שאינם עובדים לפרנסתם ונכסיהם משועבדים בידי הנושים, פטורים לשלם מיסי הציבור. בעבר היו פוטרים בני חמישים אפילו יש להם נכסים.

209. מה חשוב יותר: תלמוד תורה או לעסוק בהצלת נפשות. הרב ישראל דוד הרפנס. ויברך דוד ח"ב, סי' קעה, עמ' קפד-קפו. אין דבר העומד בפני פיקוח נפש, אבל עדיף שלא לבוא לידי כך.

210. חיוב מזוזה במלונות, בבתי חולים ובחדרי לידה. הרב אליהו בקשי דורון. בנן אב ח"ב, סי' נב, עמ' רטז-ריט. נכון לקבוע מזוזות בבית חולים, אבל בלי ברכה. מותר להתקין מזוזה בחדר הלידה מאתורי הדלת, אבל אין זו חובה.

211. סיפור לשון הרע על רופא, כדי להכשיל את קבלתו לבית החולים. הרב יצחק זילברשטיין. מרפא לשון ד, 47-48. מומחה מועמד יחיד — אין לספר עליו. כשיש שני מועמדים ואחד מהם נעים הליכות, מותר לספר על השני שהוא נרגן, מפני שיחס נאה מסייע לריפוי החולה.

212. גילוי מום בשידוכים. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' תרכד, עמ' שמח.

בהודעה לצד השני על מחלת נפש, תלוי: אם נרפאה כליל — אסור, ואם לאו ראוי לספר.

יז. חולים

213. ביאור דברי חז"ל בברכות נד ע"ב, שלושה צריכים שימור: חולה, חתן וכלה. הרב משה כלפון הכהן. שואל ונשאל ח"ו, או"ח, סי' מו, עמ' לו. בכרייתא מוסיפים חיה דהיינו יולדת, והכוונה שבעה ימים כמו חתן וכלה. הטעם הוא מפני המזיקין, ויש להוסיף טעם, כי לחולשתם נחוך להם מי שישגיח בצרכיהם.

214. החולי מידה כנגד מידה. הרב יונה מרצבך, לאחיו ד"ר אהרן חיים, בתרפ"ב. ורפא ירפא, 150-151.
- הגידים בענין השפעת החטאים על המחלות ודרכי ריפויים.
215. דיני ניתוח לחולה. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' תשלט, עמ' תטז-תיט.
- כשאין לו אלא חיי שעה (י"ב חודש), והמומחים סבורים שבניתוח יש יותר סיכויים שיחיה, חייב להינתן. כשהסיכויים שוים, מיעצים לו להינתן ואין מחייבין אותו. כשהסיכויים קלושים ויש סיכוי רציני (בשם החזון איש: 5%), מורים לו שמותר וה' יעזור, וכשאינו רוצה אין מיעצים לו, וכל שכן שאין כופין אותו.
216. ניתוח ראש לתינוקות מסוכנת בת חצי שנה העשוי לרפאה, אבל יש חשש שתמות בניתוח. הרב ניסן שידלוב ותלמידו הרב אליהו חלומניץ ממעסטין. שו"ת מהרנ"ש, סי' קטז-ק"ז, עמ' קפג-קפה.
- מותר לנתחה כשכלא זה בודאי תמות, ואין חוששים לחיי שעה שבינתיים חיה.
217. ניתוח תאומי סיאם. הרב משה דוד טנדלר. לתורה והדארה, ספר זכרון, קיד-ק"ז.
- ביאור פסקו של חמיו הרב משה פיינשטיין להתיר לנתח, ואכן הפעם הניתוח הצליח.
218. העובר כרודף. אלחנן חיים שינדלר. ורפא ירפא, 127-134.
- בירור דעת הרמב"ם בהלכות רוצח, פרק א, הלכה ט.
219. עובר יכול לשהות במעי אמו עד שנה. הרב מנחם חכם, לפרופ' יעקב גולדמן, בתשל"ד. שו"ת זהב מנחם ח"א, סי' מו, עמ' קלט.
- מקורות מש"ס ופוסקים שהדבר אפשרי, ועל כן הוכשרו הוולדות.
220. בדיקה אם יש לעובר מחלת טיי-זקס. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' תשלו, עמ' תטו.
- אין לעשות בדיקה זו, מכיון שבמילא לא נתיר לה להפיל.
221. "בן שמונה" נפל (שנולד קודם זמנו). הרב מרדכי הלפרין. *אסיא מה-מו, 92-96. הרב נריה גוטל. 97-111. ד"ר רוזמרי רייס, ד"ר אבנר אש. 112-117.

הגדרה הלכתית ואבחנה רפואית; פשר שיטת חז"ל; מקורות קלאסיים לאמונה עממית.

222. הגדרת השהות באינקובטור: המשך הריון או טיפול רפואי. הרב נריה גוטל. אור המזרח קכת, 32–46. פדיון הבן של פגים. קלג, 121–130. ביקור חולים אצל פגים. קלד–קלה, 250–254. פרקים מחיבור מקיף על הפגים.

223. תינוק שנולד בחודש התשיעי, הושם חודש ימים באינקובטור להוסיף משקל, ואחרי שהוצא — חי שבועיים ומת. הרב יהודה שטרית. מנחת יהודה ח"ב, יו"ד, סי' ל, עמ' קכח–קכט. יושבים עליו שבעה ומתאבלים עליו, מכיון שכלו חדשיו ונגמרו שעותיו וצפרניו.

224. טיפול בפג בפיקוח נפש העלול לגרום לנזקים. הרב יצחק זילברשטיין, לשאלת ד"ר אברהם שטיינברג. בשבילי הרפואה ט, עד–פט. יש לטפל בהחייאת פגים גם אם ייגרם להם נזק מוחי או עורוון, וכן השיב הרב אליעזר יהודה ולדינברג. — גם במבוגר או "צמח" יש לטפל בתרופה היכולה להפכו לשוטה, ואפילו אם רעיתו תמשיך להיות כבולה בעיגון. — דברי חיזוק: יש ילד הפודה את אביו ואמו מהמות, וכן על ערכם של החיים.

The European Colloquium on Medical Ethics: Jewish Perspectives. 225 Edited by Avraham Steinberg, M.D., Jerusalem, The Magnes Press, The Hebrew University, 1989, 223 p.

226. הפסקת הזרם למכונת הנשמה (רספירטור). הרב חיים ישעיה קניג, לחתנו הרב חיים צבי גרינברג. חקי חיים ח"א, יו"ד, סי' נג, עמ' רסג–רסה.

גם כשהרופאים אמרו נואש אין לגרום מות לחולה, וכל שכן בבעל תשובה התווה על הראשונות והיסורים כפרה לו.

227. הפסקת הנשמה מלאכותית בחולה אנוש כדי להציל חולה אחר. הרב זלמן נחמיה גולדברג והרב לוי יצחק הלפרין. עמק הלכה ב, 183–206. ריכוז הויכוח ביניהם במוריה, אלול תשל"ח, הלכה ורפואה ב, תשמ"א, קמו–קפד; עמק הלכה–אסיא ח"א, תשמ"ו, 64–83. תחילה תמצית שערך הרב איתמר ורהפטיג.

228. הצלת גוסס וניתוק ממכשירי החייאה. הרב פנחס אליהו אייזנטל. המחנה החרדי, ה' שבט תשמ"ט, 12, 14.
- סקירת הדעות בשאלות אם חובה להציל גוסס ולחברו למכשירי החייאה, ואם ניתוקם כמוה כרציחה.
229. דין קדימה ברפואה. שלמה לוי. ורפא ירפא, 110–114.
- שני חולים מסוכנים שבאו לפני רופא, יציל תחילה את הכהן, ואח"כ את הישראלי.
230. האם מותר לממונה על ציוד רפואי ששייך לציבור, להעדיף את קרובו. הרב אליהו רוט. עמק הלכה ב, 119–123.
- סביר שהגזבר לא יוכל להעדיף את קרוביו, וחלוקים דינים אלו מהלכות צדקה.
231. הקדמת התור לביתוח תוך דחיית חולה אחר. הרב יצחק זילברשטיין. עמק הלכה ב, 108–118.
- מעמד התור בהלכה, וקביעת כללי הקדימה.
232. היבטים מוסריים והלכתיים בחלוקת משאבים מוגבלים ברפואה. ד"ר אברהם שטיינברג. עמק הלכה ב, 91–107.
- הצעת הנתונים והיסודות לדיון מקיף בהלכה.
233. אמירת תהלים עבור חולה. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' סז, עמ' מד. תפילה על חולה המתפתל ביסורים שימות. סי' פב, עמ' נא, וסי' תשלח, עמ' תטז.
- אסור להתרפא בדברי תורה, אבל אמירת תהלים היא להגן או כתחינות, ולא שזכות קריאתם תועיל. — יש חילוק מתי מותר להתפלל על חולה המוטל ביסורים נוראים, וגם תלוי באופי התפילה.
234. בקשת רחמים על חולה המתייסר קשות — שימות. הרב חיים דוד הלוי. עשה לך רב ח"ט, עמ' מ.
- אין להתייאש מן הרחמים, אבל כשיסוריו קשים — יכולים זרים לבקש שימות, אבל בקרובים שב ואל תעשה עדיף. — בעמ' עב: מותר להתפלל על חולה עכו"ם משום דרכי שלום.
235. אמירת אמת לחולה. הרב שלמה קורח. *אסיא מה-מו, 175–181. עם תשובתו של הרב יגאל שפרן להשגות על דבריו.

236. ביקור חולים והכנסת אורחים. הרב יהודה סגל. בשבילי הרפואה ט, צ-צה.

פרטי הלכות הקדימה, כשנודמנו לפניו אורח וחולה.

237. ביקור חולים וניחום אבלים. הרב משה שטרנבוך. תשובות הנהגות ח"ב, סי' תקצב, עמ' שלו.

פעמים כשהחולה זקוק לעזרת אנשים, המצוה לבקרו מן התורה משום גמילות חסדים, ולא באופן כזה פוסק הרמב"ם שהמצוה דרבנן.

238. ילקוט יוסף. חלק ז: הלכות בקור חולים ואבילות. פסקי הלכות אקטואליים בטעמיהם ומקורותיהם, על פי פסקי האב הרב עובדיה יוסף בהגהתו המדוקדקת, עם הוספות וביאורים מאת הבן הרב יצחק. ירושלים תשמ"ט, 10, של עמ'.
סימן א: הלכות ביקור חולים ורפואה. עמ' כג-מב.

239. זרע חיים. פסקי הלכות, חידושים, ביאורים והערות במצות ביקור חולים. הרב יעקב חיים סופר. ירושלים תשמ"ט. רמד עמ'.
שלושים פרקים במכלול עניני המצוה. האחרון בעניני רפואות. בסופו מפתח אלפביתי מפורט.

240. הלכות ביקור חולים. הרב יצחק יוסף. אור תורה רמת, נא-ס.
פסקי הרב עובדיה יוסף, עם משא ומתן והערות מבנו.

241. שיעורין בביקור חולים. ר' רפאל לוי. ורפא ירפא, 85-86.
זמן המצוה קצוב ביותר ברוב המקרים, ורק לטיפול בצרכיו אין שיעור.

242. אם יש מצוה לבקר תינוק חולה. הרב ישראל פסח פיינהנדלר. אבני ישפה, או"ח יו"ד, סי' רל, עמ' שצ.
מחמת כמה טעמים יש מצות ביקור חולים גם בתינוק שאינו מבין שמבקרים אותו.

243. ביקור חולים בטלפון. הרב יוסף אליהו הענקין. תשובות איברא, סי' סד, עמ' פז.

זו מצות גמילות חסדים שכל אחד יקיימה כפי כוחו. בגופו עדיף מדיבור, ודיבור עדיף מכתבה.

244. הסכמת מנהיגי עיר, שהנפטר בלי בנים — יתן הירש לקופת הציבור, לצורך ביקור חולים ושאר צרכים שאין להם הכנסה ממקור אחר. הרב רפאל אשר קובו. שער אשר ח"א, יו"ד, סי' יד, דפים כז ע"ב-כ"ח ע"ב.

היתה זו הסכמה בטעות, ואין חייבים לקיימה.

245. תנועת "תורה עם דרך ארץ" והרפואה. הרב יצחק הלברשטט. ורפא ירפא, 154-152. רפואה מהי? בנימין לוי. 155-156. חרדי אשכנזי למדו רפואה, כדי שלא יעמדו בנסיונות בפרנסתם ובשמירת השבת.

246. לימוד רפואה. הרב מרדכי טנדלר. לתורה והוראה, ספר זכרון, קנו-קנז.

בבירור פסקי זקנו הרב משה פיינשטיין, אם יש חיוב מצד פיקוח נפש ללמוד רפואה ולהשתתף בתכניות הנלמדות בשבת.

247. לימוד רפואה על ידי כהנים. הרב לוי יצחק הלפרין. עמק הלכה ב, 258-273.

מהות החששות כשצריך לנגוע במת יהודי או נכרי, ואם יש היתר ע"י "טומאה בחיבורין".

248. כהנים ואיברים קטועים: טיפול רפואי. הרב יצחק שיף. עמק הלכה ב, 246-257.

פרטי ההלכות של תפירת אצבע כהן שנקטעה, או כהן רופא אם יתפור אצבע קטועה של אחר.

249. האם מותר לעבור על איסור דאורייתא כדי להציל אבר מגופו. הרב יצחק שיף. חסד לאברהם, קכג-קלג.

כהן שנקטע חלק מאצבעו בתאונת עבודה, יש לקחתו לבית חולים כדי שיתברוהו אליו, אך אסור לרופא כהן לתפור אצבע של אחר, אם אין בזה משום פיקוח נפש.

250. האם מותרת הוראה לסטודנטים סביב מיטת התולה? הרב יגאל שפרן. עמק הלכה ב, 124-134.

מעיקר הדין מותר, ורצוי שהמלמד יהיה רופאו של התולה. אמנם מכיון שהציץ אליעזר חולק, ראוי לבקש את הסכמתו של התולה.

יח. בית חולים, כהנים, קבורה

251. בית חולים עם "מורטרו" שמטמא באהל, אם הנכנס צריך נטילת ידים. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' תקפא, עמ' שלב. אין להצריך נטילת ידים בטומאת אהל, וכנראה גם היוצא מבית קברות של נכרים.
252. טומאת כהנים בבתי חולים. הרב דב אליעזרוב. שאלי ציון, תנינא ח"ג, יו"ד, סי' סו, עמ' רנט-רעג. קונטרס הצעות תיקונים שהמעבדות הפתולוגיות בבתי החולים לא יגרמו טומאה לכהנים המאושפזים ולמבקריהם.
253. כהן רופא רוצה לעבוד בבית חולים לשחורים. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' תקסח, עמ' שכו. יש להקל לרופא כהן לעבוד שם, אך יזהר שלא יטמא למת.
254. תקנת בתי חולים לגבי טומאת כהנים. הרב ישעיהו רוטנברג. עמק הלכה ב, 240-231. הרב לוי יצחק הלפרין. 241-245. בהתחלה צירף העורך דברי רקע לסיכום הנושא, מספר אנציקלופדיה הלכתית רפואית, כרך א, ערך בית חולים.
255. סדק שבתקרה אם מציל מפני הטומאה. הרב אליהו בקשי דורון. בנין אב ח"ב, סי' נח, עמ' רמח-רנה. אין הצעתו של הרב מנחם מנדל שפרן מתקבלת לבודד את הטומאה בבית החולים.
256. כהן שחסר מקצת דמו לאחר מיתה, אם בנו מטמא לו. הרב ישראל יעקב פישר. פרי תמרים, מה-מו, כג-כו. רופאים שלוקחים מהמת בקבוק קטן של דם — אין זה דומה להרוג שחסר מדמו, וחייב בנו להיטמא לו.
257. כהן העובד יחידי במחלקה הפתולוגית, ולפעמים עליו להכניס מת לבית קירור. הרב יהודה שטרית. מנחת יהודה ח"ב, יו"ד, סי' כט, עמ' קכו-קכת. אסור לכהן לעבוד במחלקה בה נמצאים גוססים ומתים, ומותר רק לרופא אפילו אם יש אתר, ובלבד שיצא מיד אחרי הטיפול.

258. אשה שמרוב יסורים קשים מבעלה בלעה סם המות, והספיקה להתחרט ולבקש מחילה מהקב"ה. הרב רפאל אשר קובו. שער אשר ח"א, יו"ד, סי' טז, דף ל. השגת הרב יעקב מנשה. סי' יז, ותשובה לדבריו. סי' יח, דפים ל ע"ב-לב ע"א.

אין דבר העומד בפני התשובה, אין לה דין מאבד עצמו לדעת, ויכול אביה להתאבל ולומר קדיש אחריה. הרב מנשה מסכים עמו במסקנת ההלכה.

259. הפילה ולד בן כחמישה חדשים, לענין חיוב קבורה. הפילה בחודש התשיעי, והרופאים רוצים לנתח כדי לדעת את הסיבה. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' תרב-תרג, עמק שמ-שמא. יש לקבור נפל בן ארבעה חדשים וחצי כי מרגשת הולד ויש לו צורת אדם, אבל גם לפני כן טעון גניזה מפני הטומאה. — בתנאים מסויימים יש להתיר ניתוח, כשהפילה בחודש התשיעי וצריך למנוע פיקוח נפש בעתיד, ובלבד שיובא כולו לקבורה.

260. יש סיכוי למנוע ניתוח מת, אלא שהקבורה תתעכב כמה ימים. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' תרו, עמ' שמב. אם לוקחים איזה אבר או כזית בשר ולא יקברו כהלכה, יש למנוע הניתוח אע"פ שהקבורה תתעכב. אבל אם הנכרים לוקחים רק רקמות — אין להלין הקבורה, אך יש לברר המנהג בארץ ישראל.

261. נפטר בדרום אפריקה שרוצים להובילו לארץ ישראל, ודורשים חניטה. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' תקצט, עמ' שלט. — מת שהממשלה דורשת לנתח את גופתו, אם לעכב את הניתוח עד אחרי השבת. סי' תר.

אם אפשר לשלוח את גופתו עם קרח — עדיף, ואם דרושה חניטה ומוציאים ממנו דם להזריק סמים מקשים, יש להשגיח שהדם יישלח יחד בצנצנת לקבורה עם הנפטר. אם לא בטוח שכל הדם ייקבר, מוטב לקברו בחוץ לארץ, ובמועד מאוחר יותר להעבירו. אין צורך לדחות את הניתוח עד אחרי השבת, דבר שידחה את הקבורה ליום שני, כאשר הניתוח דרוש לשלטונות, ויהודי לא נוכח שם.

יט. בעל ואשה

262. ספר נשמת אברהם על אבן העזר וחושן משפט. הרב מרדכי הלפרין. אסיא מה-מו, 118-133.

עם סקירה על חלק א של אנציקלופדיה הלכתית-רפואית.

263. פצוע דכא. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' תרפו, עמ' שעח.

בחור שנפצע באחת מביציו ורופא חרדי אומר שיכול להוליד, אין זה מספיק לתת לו אישור שראוי לבוא בקהל מדין ספק פצוע דכא. אמנם יש גדולי תורה שפוסקים בביצה אחת שכשר אפילו לכתחילה.

264. פצוע דכא במקום פיקוח נפש. הרב נתן גשטטנר. בשבילי הרפואה ט, נט-עד.

מותר לכרות הביצים במקום סכנה, ואין בזה לאו של סירוס. יש לסמוך על האחרונים שלא נפסל לבוא בקהל, ובודאי שמותר להתיתור עם אשתו. בסוף: ומבשרי אחזה אלוקי.

265. כרתו אחד מאשכיו, וכח הגברא שלו לא ניזק. הרב יחיאל בותבוט. אור המערב ד, יג-יח.

אין בו משום פצוע דכא, ומותר לבוא בקהל. הסכים לכך הרב עובדיה יוסף.

266. כריתת הביצים לזקן בן שמונים, כדי להיטיב את מחלת העצמות המסוכנת שלקה בה. הרב נתן גשטטנר, להרב מרדכי גרוס. להודות נתן ח"ו, סי' קיא-קיג, עמ' קנו-קס. מחמת פיקוח נפש מותר, ואין בזה איסורים של סירוס, פצוע דכא, ויתור עם אשתו.

267. פצוע דכא בכהן, ובדין ניטלה הביצה. שאלת הרב משה ברעסע. שאלות ותשובות רבי נחום טרייביטש, סי' כט, עמ' לו-לז. דיון אם בפצוע דכא יש קדושת כהונה, ואם כשניטלה הביצה השמאלית נחשב פצוע דכא.

268. איסתתים גובתא דשכבת זרע. הרב מרדכי הלפרין. עמק הלכה ב, 176-179.

יש לישב דברי חז"ל שאינם סותרים לידע האנטומי כיום, ובכל זאת לא תהיה נפקותא להלכה לגבי כרות שפכה הפגוע בתוך הגוף.

269. הוצאת זרע לבטלה לשם בדיקה. הרב מנחם חכם. שו"ת זהב מנחם ח"א, סי' מה, עמ' קלז-קלט.

אין להתיר כשיש לבעל כבר חמישה ילדים. יתפללו לה' שיזכו ליותר, וישרור שלום בית ביניהם.

270. מניעת הריון במקום סכנה. הרב דב אליעזרוב. **שאלי ציון**, תנינא ח"א, אה"ע, סי' א, עמ' צז.

הנחת טבעת עדיפה על אי טבילה, או אי קיום יחסי אישות.

271. אשה שהוחזקה פעמיים להסתכן בלידה. הרב נחום טרייביטש, להרב אליהו איגר מקרמזיר. **שאלות ותשובות**, סי' ל, עמ' לח-מ.

ישמש כדרכו ומן השמים ירחמו. בשאלה לא פורש אם רצונה לשותות כוס של עיקרין, ומסתמא דעתה מסכמת לבעלה.

272. אם מותרת בתשמיש בליל טבילה, כשצריכה מחר ניתוח גרידה ברחם שישחית הזרע. הרב משה שטרנבוך. **תשובות והנהגות** ח"ב, סי' תרסז, עמ' שסח. — סירוס לאשה שסובלת הרבה, אף שאינה כבר ראויה לילד. סי' תרסט.

מותר לשמש מכיון שלא שכיח שתתעבר, והוא והרופא אינם מתכוונים להשחתה. — באיסור דרבנן מותר לנכרי לסרס, אע"פ שאין חשש לפיקוח נפש, רק מניעת צער.

273. תשמיש בהריון. ד"ר בת שבע הרשקוביץ, ד"ר אלחנן בראון. **אסיא** מה-מו, 83-91.

חז"ל מול חכמי יון לאור המחקר החדש.

274. איסור סירוס באיש ובאשה. הרב דב אליעזרוב. **שאלי ציון**, תנינא ח"ב, אה"ע, סי' א-ג, עמ' רמז-רנא.

הרב צבי פסח פרנק התיר לרופא לערוך ניתוח במח, גם אם יש חשש שבגלל זה לא יוכל להוליד. — חולת נפש שסכנה לה אם תתעבר, מותר לרופאים לנתח את הרחם אן חלק ממנו, כדי שלא תוכל להיכנס להריון. — ישנם אופנים שהפוסקים מתירים לבעל להשחית זרע, כדי לעשות בדיקה אם ראוי להוליד.

275. שמירת זרע לקיים מצות פריה ורביה. הרב אליהו בקשי דורון. בגין אב ח"ב, סי' ס-סא, עמ' רנח-רסח.

ארוס שֶעָלָיו לעבור הקרנות הפוגעות בפוריותו, יש איסור חמור של השחתת זרע, ואע"פ שהכוונה להפרות את אשתו מזרעו.

276. היתר עגונה לפי צילומי השיניים, או חלקים ממתכת או פלסטיק שהושמו בתוך הגוף בשעת הניתוח. הרב יחזקאל ראטה. **עדות**, ספר זכרון, קמג-קמז.

אפשר לסמוך על סימנים מובהקים וצילומי הרופאים והחוקרים, אם ייבדקו ויתאמתו על ידי שומרי תורה ומצוות. בשעת הדחק גם בלי זה, אע"פ שהרופאים אינם שומרי מצוות ואפילו נכרים.

כ. נישואין וגירושין

277. פתי וסכל שיש לו סימני שוטה וקידש אשה. הרב כלפון משה הכהן, בתרע"ט. שואל ונשאל ח"ו, אה"ע, סי' ס-סא, עמ' רכז-רלב.

מדברי הרמב"ם נראה שאין קידושו קידושין. יש לחלק בין סוגי השוטים. בתשובת הרב משה שטרנא דן בגט של מי שנראה שוטה ואין ידוע ממת.

278. סידור חופה וקידושין לזוג חרשים-אלמים. הרב יוסף שרביט. ארחות ישר ח"ב, אה"ע, סי' ז, עמ' קצא-קצג. פרטי ההוראות איך לסדר קידושיהם וכתובתם.

279. הכשרות המשפטית של החרש-אילם במשפט העברי. חיים פיזם. בנתיב החסד, 191 196.

מקורות שונים מהתלמוד והפוסקים על מעמדו של החרש-אילם בהלכה.

280. פסק דין בענין הכרת אבהות. הרב יוסף שרביט. ארחות ישר ח"ב, אה"ע, סי' ב, עמ' קעה-קעז.

נשוי שהצהיר במשרד הפנים כי בתה של גרושה אחת היא ממנו ומסרב לעבור בדיקת רקמות, חייב לזונה ולפרנסה עד שתגדל, כי היא בתו בין לענין יוחסין בין לענין ירושה.

281. חיוב הבעל ברפואת אשתו. הרב כלפון משה הכהן, בתרפ"ו. שואל ונשאל ח"ו, אה"ע, סי' ל-לה, לת, עמ' רב-רת.

כשהחל להוציא עליה הוצאות, לא ינכה לה מכתובתה. הוציא עליה הרבה, יכול לומר הרי גיטה וכתובתה, ותרפא את עצמה. אסור לגרשה כשהיא חולה על ערש דוי. יש מניעות נוספות באשתו הראשונה והיא כבדת שמיעה או ראייה, ועוד פרטי דינים בהלכות אלו. חייב לקנות לה מכשיר שמיעה, ויכול לגרוע הסכום מכתובתה.

282. אשה שנשתטתית ואינה יודעת לשמור עצמה. הרב שמואל ביבאס. דרך אמונה ח"א, סי' ה, עמ' 40, 98-106.

פרטי ההלכות אימתי הבעל חייב ברפואתה ובמזונותיה.

283. בענין רפואתו ידידיה הוא. הרב משה שמואל שפירא. ודפא ידפא, 44-46. דין חיוב ריפוי בחובל בחברו. הרב מרדכי מן. 49-53. ביאור דברי הרמב"ם בהלכות חובל ומזיק, פרק ד, הלכה י.

284. היתר נישואין לבעלה של חולת רוח שהרופאים נאשו מרפואתה. הרב חזקיה שבתי יאושע. שו"ת דברי חזקיהו ח"ב, אה"ע, סי' א, עמ' כו-כו. מצוה להתיר לבעל לשאת אשה אחת כשישליש גט אצל שליח הולכה, ויכתוב עוד גט בעת שיפוייה.

285. נשתתית שאביה מקבל על עצמו לשמרה ממנהג הפקר. הרב בצלאל הכהן מוילנא והסכים עמו הערוך לנר, בתרכ"ה. בנין ציון השלם ח"ג, סי' פ, עמ' צט-ק. אין להתיר לבעלה חרם דרבנו גרשום בהיתר מאה רבנים, ויכולים לסמוך על שמירת האב.

286. חיוב גירושים במחוסר כח גברא. הרב יוסף שרביט. ארצות ישר ח"ב, אה"ע, סי' טו, עמ' ריב-ריח. נוסח פסק הדין לפיו האשה נאמנת, וחייב לגרשה בלי כפיה. בינתיים חייב במזונותיה, אפילו כשהם חיים בנפרד.

287. אלמנה שנישאה לגבר, וידעה למפרע שאין לו כח גברא. הרב שמעון אגסי. זהב שבא, סי' ח, עמ' לו-נד. אין לה דין נשואה רק ארוסה, ואינה גובה רק עיקר כתובתה ולא תוספת. אפילו תפסה מוציאין מידה, וכל שכן שאין מוציאים מן היורשים.

288. נשא אשה שאינה שומעת היטב, הקרובים הסתירו ממנו שעברה ניתוח שלא הצליח, ולדעת הרופאים אין לה רפואה. הרב כלפון משה הכהן, בתרפ"ו. שואל ונשאל ח"ז, אה"ע, סי' מ-מג, מז, נ-נו, עמ' רט-רטו, ריז-ריט, רכ-רכו.

לא מתקבלת טענת הבעל שהיה זה מקח טעות, אינו יכול לגרשה בעל כורחה, חייב במזונותיה וכסותה, אבל אין כופין אותו להיות עמה. — אשה ראשונה שנולדו בה מומים שאינם נזכרים בהלכה, אינו יכול לגרשה בשל כך. יש בזה חילוקי דינים, עם ביורורים נוספים בחיוב הבעל ברפואת אשתו.

289. איש ואשה עוורים הבאים להתגרש אחרי עשר שנות נישואין, ודנים אצל מי יהיו שתי בנותיהם. הרב חזקיה שבתי יאושע. דברי חזקיה ח"ב, אה"ע, סי' ב, עמ' כז כח.

אם רצון הבנות להיות אצל האב — זוהי טובתן, שסיכויי לשאת פקחית רבים יותר, ויוכל לחנכן ולשמור צניעותן, ואין לכופן להיות אצל האם.

290. חולי נכפה שתקף חתן בימי החופה, אחרי שנתיים-שלוש שהבריא מהמחלה. הרב רפאל אשר קובו. שער אשר ח"א, אה"ע, סי' מה, דפים קיג ע"ב — קטז ע"ב.

יכולה הכלה שברחה לבית אמה לטעון שאדעתא דהכי לא נישאה לו, וכופין אותו לגרשה.

291. נשא בת י"ב, ונשבע שלא יגרשה עד עשר שנים אם לא תלד, וכעת בת י"ח בלי דדין, ומתקשה בשעת תשמיש. הרב אשר קובו. שער אשר ח"א, אה"ע, סי' א, דף לד ע"א — לו ע"ב.

יכול לגרשה מחמת כמה טעמים, ואין כאן שבועה.

292. היתר נישואין לבעל שאשתו הכעסנית עזבה למדינה אחרת, ובעודה עמו לא טיפלה כראוי במאכלים הנחוצים למחלת הכליות החריפה שלו. הרב נתן גשטטנר. להורות נתן ח"ו, סי' קט-קי, עמ' קנא-קנה.

מחמת כמה טעמים יש להתיר לו בהיתר מאה רבנים, במיוחד מפני שיש בוזה ספק פיקוח נפש.

293. חלתה אשתו. הרב אברהם עמאר. מענה אברהם, אה"ע, סי' לב-לג, עמ' צב-צג.

רשאי לישא אשה אחרת עליה מחמת כמה טעמים, ואפילו אם יש לו בן ולא בת. אם רוצה לגרשה — ישלם לה עיקר כתובה וכל מה שהכניסה לו, ופטור מהתוספות.

294. גירושי שוטה. הרב אברהם מגוץ הכהן. וישב אברהם, אה"ע, סי' א, עמ' רמד-רמה.

ניכר כפתי והתינוקות משחקים עליו אין קידושו קידושין, ולכן ראוי לבית דין למונעו מלישא אשה.

295. נשתטית אשתו, אם מותר לישא אשה שניה. הרב יצחק פיינגבוים. יפה דעת, עמ' ריז-רכא.

מאושפזת שמונה שנים, ולדעת הרופאים אין לה ארוכה, אפשר להתיר לבעלה העני אבי בת אחת להינשא, כשישליש את הדרוש לה.

296. תקנת פאס שאם מתו הבעל או האשה תוך שנה לנישואיהם — חולקים הרכוש, וכל אחד יעמוד בשלו. הרב אברהם עמאר. מענה אברהם אה"ע, סי' ה, עמ' לב.

חילוק יש בין אם בא עליה או היה יכול לעשות זאת, לבין אם הכביד חולי — והרופאים אמרו להפרישו ממנה.

297. שם חולי שנשתקע. הערוך לנר. בנין ציון השלם ח"ג, סי' צ, עמ' קיז-קית.

שם שניתן מחמת חולי הוא עיקר להקדימו, ובלבד שמשתמשים בו לפעמים, ולא כשנשתכח לגמרי.

298. יבם שנקטעה רגלו הימנית מן הארכובה ולמטה. יבום בעקרה ובזקן. הרב יקותיאל יהודה הלברשטם, להרב יוסף שלום אלישיב, בתשל"ה. מדיה קצא-קצב, נד-נת. תשובת הרב אלישיב. נט-סא. הדרך המובחרת — ליבם ולגרש אחר כך, ואע"פ שניטלה האם שלה והיא עקרה, מאשר לעשות חליצה בשמאל.

299. חיוב חליצה לאשת טומטום. הרב אליעזר חיים דויטש מבוניהאד, להרב מרדכי פריד ממרטינסברג, בתרע"ב. צפונות א, לו-לז, פקסימיל. טומטום חולץ לאשת אחיו, ואם נקרע ונמצא זכר יכול גם לייבם.

300. חליצת איטר-רגל. הרב יצחק יעקב וייס, לרבי יוסף רוזין מדוינסק, בתרצ"ג. כבוד חכמים עטרת פז, רמו-רמח. בתשובות מנחת יצחק ח"א, סי' לה, פסק שיש להקל בחליצת רגל ימין בלבד.

כא. דיני ממונות

301. דיין שחלה והוצרך להתרפא במקום אחר, אם חייבים בני קהילתו לשלם שכרו גם כשעליהם להביא להם דיין אחר. הרב כלפון משה הכהן. שואל ונשאל ח"ו, חו"מ, סי' יא, עמ' רנט. מצד דרך ארץ יש לפרנסו, וכל שכן כשמחלתו נגרמה מעבודתו — בודאי חייבים בכל צרכיו.

302. רב זקן וחולה ומינו אחר לעזור ועכשיו נפטר, אם הבן ממלא מקומו. הרב משה שטרנבוך. תשובות הנהגות ח"ב, סי' תשכג, עמ' תט. אם הסתלק מתפקידו מאונס אין לדחות המתמנה, אך אם החזיקוהו עד יום מותו — בנו ממלא את מקומו.

303. ארבעה שוחטים שותפים, שהתנו שאם יארע חולי לאחד מהם יקח חלקו. הרב כלפון משה הכהן, בתרפ"ב. שואל ונשאל ח"ז, חו"מ, סי' לו, ע' ערב. דינם כאומנים שנשתתפו, ואע"פ שעשו קנין — אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. במחלה המבטלת כליל את השוחט מהעבודה, אזי בודאי על דעת כן לא השתתפו.

304. שותפין בחצר, ויצא אחד למקום אחר בו חלו בניו בצהבת ונתרפאו, אך עדיין יש חשש של הדבקה, אם יכול לעכב עליו השותף שלא יתזור, או שיוכל לומר לו לביתי אני נכנס, ואם ברצונך — עליך לעקור. הרב כלפון משה הכהן. שואל ונשאל ח"ז, חו"מ, סי' כט, עמ' רסו. שב ואל תעשה עדיף, וכל אחד ישאר במקומו.

305. רופא מומחה שהזעק לשכנו שאיבד את הכרתו, ועד בוא האמבולנס טרח קשה כשני אנשים לעסות את הלב ולהנשים כחצי שעה, ואחרי הפטירה תובע שכרו עבור הביקור ועבור תוספת המאמץ. הרב צבי שפיץ. מנחת צבי ח"ב, סי' ג, עמ' קיא-קכט. המחצית המשולמת עבור הביקור תשולם לפי מומחיותו, אבל עבור החלק השני של הטירחה ישולם כתובש או רופא רגיל. — חולה שהזמין רופא בכיר לניתוח, ונודע שבלאו הכי היה מתוכנן להיות אז במשמרתו, אינו צריך לשלם לו, אלא אם כן עשה פעולה או מאמץ נוספים במיוחד.

306. תשלום דמי חבלה ברופא שטעה והזיק. הרב יוסף מרדכי בוימל. עמק הלכה ב, 135-138.

דיון באופני הטעות של הרופא: כשהזיק בידים, על ידי גרמא, או שלא עיין מספיק.

307. רופא שטעה במרשם רפואי או בניתוח. הרב אליהו שמואל שמרלר. בשבילי הרפואה ט, מז-נח. חילוקי דינים מתי גולה או חייב.

308. אחריות הרופא על טעותו. הרב אליהו בקשי דורון. בנץ אב ח"ב, סי' נו, עמ' רמג-רמח. חילוקי דינים אימתי חייב הרופא כשטעה בדיני אדם או כלפי שמים.

309. רופא שהרג בשוגג. הרב יונה מרצבך. רפא ידפא, 42-44. ראשי פרקים לשיעור בישיבה בתשל"ה. הורחבו ע"י נכדו לפי תשובתו משנת ת"ש.

310. שביתת רופאים ומניעת מפירי שביתה מהגשת עזרה. הרב צבי שפיץ.
מנחת צבי ח"ב, עמ' רכט, רלא.

מעיקר הדין חייבים רופאים וְמַלְמִדִּים לעשות את מלאכתם חינוּם, ויטלו רק שכר בטלה. על כן אסור להם לשבות, וכל שכן שאסור למנוע מרופא אחר להגיש טיפול. יכול להינתן להם היתר מיוחד לשבות, רק כאשר תנאי השכר כה נמוכים שיצדיקו זאת.

כב. הפלות, השתלות

311. האם מותר לבצע הפלה: בחשש אדמת, חולת עצבים שאסור לה להתעבר וללדת, גויה על ידי טבלאות, חולת לב או כליות שלדעת הרופא זו סכנה לה. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' תשל"א, תשל"ד, תשל"ה, תשל"ז, עמ' תיג-תטו.

באדמת אין להתיר הפלה אפילו קודם ארבעים יום. חולת עצבים לא תפיל בגלל סתם עצבנות ומרה שחורה, אלא כשיש חשש מבוסס שהלידה תביא אותה לשגעון, ועלולה לאבד עצמה לדעת. אסור לרופא יהודי לתת לנכרית טבליות להפיל אחרי ארבעים יום, ולפני ארבעים יום מותר אם זה מותר בחוק המדינה. בחולת לב או כליות יש חילוקי דינים אימתי רשאי הרופא להפיל.

312. דילול עוברים. הרב יצחק זילברשטיין, לד"ר פנחס אושר. *אסיא
מה-מו, 62-68.

כאשר ברור שכל השביעיה לא תחיה, מותר לדלל מספר שלדעת הרופאים מספיק כדי לקיים את הנותרים.

313. קונטרס על דבר קביעת זמן המוות בהלכה. אור המזרח קכ"ט, 46-86;
קלב, 80-92.

משתתפים: ד"ר אברהם שטיינברג, הרב יהודה דוד בלייך, עם החלטות הרבנות הראשית.

314. הלנת מתים — לתולדות הפולמוס על קביעת זמן המוות. משה סמט.
אסופות ג, תיג תסה.

תולדות המאבק בנושא זה בין הרבנים והמשכילים בשנים תק"ל-תר"י.

315. בדיני מת וגברא קטילא. הרב צבי שכטר. בית יצחק כא, 115-134.
כולל: הגדרת ענין החיות בהלכה; הגדרת מיתה באבר אחד; איברים שהנשמה תלויה בהם, ומות אחד מהם או כולם; הגדרת

גוסס; חילוק בין הגדרת המוות באדם ובבהמה; הצעה לקבוע רגע המוות בכח תנועה מאוחד; ענין הנשימה; תורת הטיפול במי שמת מוחו; קיבל לב שהוסר מחולה שכבר מת מוחו.

316. קביעת המות והשתלת איברים. הרב מ' טנדלר. עשורי כהנים 45, 10-13. במוות מוחי מותר ליטול את האיברים להשתלה, כי בודאי מת. הרב משה פיינשטיין ראה בהתפתחות הרפואה אחרי הדפסת ספריו, והורה לחולים לעבור השתלת לב וכבד.

317. קביעת רגע המוות והשתלת איברים: "התזת ראש" פיסיולוגית. הרב פרופ' משה טנדלר. עמק הלכה ב, 213-219. מצורפת רשימה ביבליוגרפית שפירסם העורך ד"ר אברהם שטיינברג באסיא מד, תשמ"ח, 75-77.

318. נטילת איברים להשתלה מתורם חי. הרב מרדכי הלפרין. *אסיא מה-מו, 34-61.

היבטים הלכתיים לתרומות איברים של אדם חי בשכר, או של פסולי דין כקרובים.

319. צעירה שלקתה בכליותיה, ואחיה שואל אם להתנדב לה אחת משלו. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' תשלג, עמ' תיד. אחיה אינו חייב לתרום אחת מכליותיו, אבל אין לאסור לו, ואדרבה — מידת חסידות היא.

320. מי מהאחים יתרום כליה להצלת אחותו? הרב יצחק זילברשטיין. ופא ירפא, 29-34.

הנשוי יתרום ולא הרווק, אלא אם כן הוא חכם והציבור זקוק לו. מידת חסידות לתרום גם כשאשתו או הוריו מתנגדים, אך אל יגרום לגירושין בשל כך. אין חובה ממידת חסידות על אח לתרום כליה, להקל על אחותו המטופלת בדיאליזה כשאינה בסכנה חיים.

321. מעמד בני המשפחה במניעת הוצאת איברים מגוף קרובם המת. הרב שבתי אברהם הכהן רפפורט. עמק הלכה ב, 220-230. דיון במעמדם של הקרובים — לאור כמה סוגיות בש"ס.

כג. הפרייה מלאכותית

322. הזרעה מלאכותית. הרב יוסף אליהו הענקין. תשובות איברא, סי' עג, עמ' ק-קא.

יש בזה פגיעה קשה ביחוס ישראל וקדושת המשפחה, ועדיף לגדל יתום שהוא ישראל כשר בודאי. כשרוצים דוקא הזרקת הרופא, יודאו שהזריק בודאי את זרע הבעל ולא החליף.

323. הזרעה מלאכותית מבעלה. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' תרע, עמ' שסט. הזרעה מלאכותית לאשת איש. סי' תרץ, עמ' שפג-שפז.

בהזרעה מלאכותית לא נקרא בנו, כי אין כאן הוויכוח רק מעשה ידי הרופא, ומוטב כבר לאמץ ילד. רב הסומך על המתירים יראה לצרף בית דין להתיר. צודק האדמו"ר מסטמיר זצ"ל שיש לאסור מחמת חששות כבדים, אף כי אין לומר בודאי שהולד ממזר, או שיש כאן איסור אשת איש.

324. תקלות העוללות לצמח מהשתלת עוברים. הרב זלמן נחמיה גולדברג. תחומין י', 273-281.

ההיתר לביצית או לעובר שהושתלו הוא רק בשעת דחק גדול, ולכתחילה ראוי שההשתלה תיעשה בפיקוח הרבנות למניעת מכשולים.

325. השתלת עובר: יחוס אמהות לאם הפונדקאית או לאם הביולוגית. הרב יהושע בן מאיר. עמק הלכה ב, 141-162. פרופ' זאב לב. 163-172. הרב אברהם יצחק כלאב. 173-175.

עריכה מחודשת של המאמר שנדפס באסיא מא, תשמו, 25-40, עם הערות ד"ר איתמר ורהפטיג ונספח מהמחבר. לדעת פרופ' לב יש לחוש לחומרות שתי הנשים, והוא משיב להערות הרב שלמה זלמן אויערבך והרב אביגדור נבנצל. הרב כלאב משיג על דבריו.

326. ילוד מאם פונדקאית. ד"ר זאב לב. אור המזרח קלג, 150-160. העובר הוא חלק אינטגרלי של האם הפונדקאית, ואם טבלה לגירות אין הולד צריך טבילה נוספת.

327. תינוק מבחנה. הרב משה שטרנבוך. תשובות והנהגות ח"ב, סי' תרפט, עמ' שפ.

מחמת כמה חששות אין להזדקק לזה, אפילו בודאי זרע הבעל ואין חשש לתערובת זרע אחר. כשנתערב בזרע נכרי, יש להתמיר להצריך גירות. — השתילו מאשה לאשה, הכל תלוי באשה השניה.